

Disclaimer : Ministry of Finance and Planning repository shall be regarded as a publisher and bears no liability for any damage upon using contents of the repository.

Budget Documents

Government Budget Speeches

2009

Speech of Government Budget of the Year 2009 - 2010

Tanzania, United Republic

Ministry of Finance and Planning

<http://repository.mof.go.tz/handle/123456789/125>

Downloaded from Ministry of Finance and Planning Repository

**HOTUBA YA WAZIRI WA FEDHA NA UCHUMI
MHE. MUSTAFA HAIDI MKULO (MB.), AKIWASILISHA
BUNGENI MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU
MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA
MWAKA 2009/2010**

UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu likubali kujadili na kupitisha makadirio ya mapato na matumizi ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2009/2010. Pamoja na hotuba hii, vipo vitabu vinne vinavyoelezea kwa kina takwimu za Bajeti. Kitabu cha Kwanza kinahusu makisio ya mapato na kinajumuisha hatua mpya za kodi ambazo hutangazwa wakati wa kuwasilisha Hotuba ya Bajeti. Kitabu cha Pili na cha Tatu ni vya makisio ya matumizi ya kawaida kwa Wizara, Idara Zinazojitegemea, Mikoa, Halmashauri za Miji na Wilaya. Kitabu cha Nne kinaelezea makadirio ya matumizi ya maendeleo kwa Wizara, Idara Zinazojitegemea, Mikoa pamoja na Halmashauri. Aidha, Muswada wa Sheria ya Fedha wa mwaka 2009 ambao ni sehemu ya Bajeti hii pia umeandaliwa.

2. **Mheshimiwa Spika,** maandalizi ya Bajeti yamehusisha Taasisi mbalimbali za Serikali na zisizo za Serikali na wadau wengine. Wabunge wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pia walipata fursa ya kujadili Mwongozo wa Mpango na Bajeti mapema mwaka huu. Mwongozo wa Mpango na Bajeti ya Serikali ni hatua muhimu katika maandalizi ya bajeti, kwa kuwa unatoa fursa kwa wadau, na hasa Waheshimiwa Wabunge kutoa michango yao mapema kabla ya mapendekezo ya bajeti hayajakamilika na kuwasilishwa Bungeni kwa ajili ya kupitishwa rasmi. Kwa niaba ya Serikali, nachukua nafasi hii kutoa shukrani zangu kwa Waheshimiwa Wabunge kwa maoni yao ambayo yamezingatiwa katika bajeti hii. Utaratibu huu utakuwa ni endelevu, na tutautumia kwa pamoja katika kuweka mikakati itakayoharakisha utekelezaji wa ahadi ya Chama Tawala ya kuleta maisha bora kwa kila Mtanzania.

3. **Mheshimiwa Spika,** nawashukuru kwa dhati wale wote walioshiriki kwa namna moja au nyingine kufanikisha matayarisho ya Bajeti hii. Napenda kuishukuru Kamati ya Fedha na Uchumi ya Bunge, chini ya Mwenyekiti wake Mhe. Dkt. Abdallah Omari Kigoda, Mbunge wa Handeni, kwa kazi nzuri iliyofanya ya kuchambua mapendekezo ya Bajeti kwa undani na kutoa ushauri katika maeneo

mbalimbali ya Bajeti hii. Ushauri wa Kamati hii umesaidia katika kuboresha Bajeti ninayowasilisha leo.

4. **Mheshimiwa Spika**, napenda pia kutoa shukrani zangu kwa Wizara zote, Idara Zinazojitegemea, Mikoa, Halmashauri za Miji na Wilaya, taasisi za kitaifa na kimataifa, na wawakilishi wa sekta binafsi, kwa michango yao iliyosaidia kufanikisha maandalizi ya Bajeti hii. Naomba niishukuru pia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kutayarisha kwa wakati Muswada wa Sheria ya Fedha wa mwaka 2009 na nyaraka mbalimbali za kisheria ambazo ni sehemu ya Bajeti hii. Aidha, napenda kuwashukuru wafanyakazi wenzangu wa Wizara ya Fedha na Uchumi, nikianza na Naibu Mawaziri, Mhe. Jeremia S. Sumari (Mb.) na Mhe. Omari Y. Mzee (Mb.); Katibu Mkuu, Ramadhani M. Khijjah, Naibu Makatibu Wakuu; John M. Haule, Laston T. Msongole na Dkt. Philip I. Mpango, Wakuu wa Idara, na wafanyakazi wote wa Wizara ya Fedha na Uchumi. Vile vile, namshukuru Mpiga Chapa Mkuu wa Serikali kwa kuchapisha hotuba hii kwa wakati. Mwisho nawashukuru kipekee wataalamu na wale wote waliotoa mapendekezo kuhusu sera, mikakati na masuala mbalimbali ya kodi ambayo yamezingatiwa kwa kiasi kikubwa katika kuandaa Bajeti hii. Kwa namna ya pekee namshukuru Mheshimiwa

Rais Jakaya Mrisho Kikwete kwa imani aliyonayo kwangu kwa kunikabidhi madaraka makubwa ya Waziri wa Fedha na Uchumi. Napenda kumhakikishia Mheshimiwa Rais kuwa nitayatekeleza majukumu aliyonikabidhi kwa uwezo na ujuzi wangu wote. Napenda pia kumshukuru Mheshimiwa Rais kwa hotuba nzuri aliyotoa kwa Wazee wa Dodoma ambayo kwa kiasi kikubwa imerahisisha kazi yangu ya leo.

5. Mheshimiwa Spika, Bajeti ya mwaka huu wa fedha 2009/10 imeandaliwa wakati ambapo dunia imekumbwa na msukosuko wa kiuchumi, ambao kwa kiwango fulani umeathiri uchumi wetu na vyanzo vya mapato yetu ya ndani. Hata hivyo, Serikali kwa kushirikiana na Mamlaka ya Mapato Tanzania na Benki Kuu ya Tanzania imejitahidi kutengeneza mazingira yatakayosaidia upatikanaji wa vyanzo vingine vya mapato ili kuziba pengo lililotokana na upungufu wa mapato ya ndani.

6. Mheshimiwa Spika, leo asubuhi nilitoa muhtasari wa mwenendo wa hali ya uchumi wa nchi katika kipindi cha mwaka 2008 na malengo ya uchumi katika kipindi cha muda wa kati (2009/10 – 2011/12). Sasa napenda nitoe maelezo kuhusu mapitio

ya utekelezaji wa Sera za Bajeti ya mwaka 2008/09 katika kipindi cha miezi tisa ya kwanza ya mwaka huu wa fedha.

MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA SERA ZA BAJETI YA MWAKA 2008/09

7. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2008/09, Serikali imeendelea kutekeleza majukumu yake kulingana na misingi ya sera nilizoieleza katika Bunge hili mwaka jana. Sera hizo zililenga katika kuimarisha ukusanyaji wa mapato, kusimamia matumizi ya fedha za umma na uwajibikaji. Aidha, Serikali ilikusudia kuendelea kudhibiti ongezeko la Deni la Taifa pamoja na kuboresha mahusiano na wahisani wanaosaidia Bajeti ya Serikali.

8. **Mheshimiwa Spika**, wakati wa kutekeleza bajeti ya mwaka 2008/2009 mambo kadhaa yamejitokeza ikiwa ni pamoja na yafuatayo:

- (i) Msukosuko wa kifedha na kiuchumi duniani umeanza kuathiri uchumi na bajeti ya Serikali. Sekta zilizoathirika zaidi ni kilimo, viwanda, madini na utalii. Serikali inachukua hatua kukabiliana na hali hiyo. Aidha, kamati maalum iliyoundwa chini ya

uenyekiti wa Gavana wa Benki Kuu ikijumuisha Makatibu Wakuu wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (SMT) na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar (SMZ) na wataalam kutoka pande zote mbili za Muungano imeshatoa mapendekezo yake ambayo yanafanyiwa kazi na Serikali. Baadhi ya mapendekezo hayo yamejumuishwa katika Bajeti hii kama nitakavyoyaeleza hapo baadaye;

- (ii) Kutokana na msukosuko wa kifedha na kiuchumi unaoendelea duniani, mwenendo wa makusanyo ya mapato umekuwa si wa kuridhisha katika kipindi cha miezi tisa ya mwanzo ya mwaka 2008/09 na mwelekeo ni kwamba hadi kufikia mwisho wa mwaka 2008/09 mapato hayatafikia lengo kwa asilimia 10;
- (iii) Bado ulipaji kodi unagusa sehemu ndogo ya uchumi na hivyo kuwa chini ya mapato yanayoweza kukusanywa. Serikali inaendelea kuchukua hatua ya kutafuta vyanzo vipya vya mapato; na
- (iv) Uhaba wa chakula umeanza kujitokeza katika baadhi ya maeneo hapa nchini. Hatua zinachukuliwa ili kukabiliana na

tatizo hili ikiwa ni pamoja na kusafirisha mazao ya chakula kutoka maeneo yenye ziada kupeleka maeneo yenye uhaba.

MAPATO YA NDANI

9. **Mheshimiwa Spika**, katika bajeti ya mwaka 2008/09, Serikali ilikusudia kukusanya mapato ya ndani yasiyopungua Shilingi milioni 4,728,595 (trilioni 4.7), sawa na asilimia 18.5 ya Pato la Taifa ikilinganishwa na asilimia 16.7 mwaka 2007/08.

10. **Mheshimiwa Spika**, hatua zilizochukuliwa katika kujenga uwezo endelevu wa kukusanya mapato ya ndani ili kugharamia matumizi yote ya kawaida ni pamoja na:

- (i) Kupanua wigo wa kodi kwa kusajili walipakodi wapya pamoja na kuendelea kuboresha mazingira ya uwekezaji na biashara;
- (ii) Kutekeleza Mpango Mkakati wa Tatu wa Mamlaka ya Mapato (TRA Third Five-Year Corporate Plan 2008/09–2012/13) ili kuongeza uwajibikaji miongoni mwa walipa kodi na watoza kodi kwa lengo la kuweka mkazo katika ufanisi wa ukusanyaji kodi;

- (iii) Kuimarisha usimamizi wa ukusanyaji wa ushuru na kodi kwenye Idara ya Forodha;
- (iv) Kuboresha taratibu za kukusanya mapato yasiyo ya kodi; na
- (v) Kuboresha Mfumo wa Kodi, Ada, Tozo na hatua nyingine za mapato.

11. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2008/09, Serikali ilifanya marekebisho ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT), Sura 148. Marekebisho haya ni pamoja na kupanua wigo wa huduma zinazotowwa asilimia sifuri ya VAT zinapokuwa zimetolewa kwa watumiaji wa nje ya nchi (export of services). Hatua hii ilikusudia kutoa motisha zaidi katika ukuzaji wa biashara ya kimataifa katika huduma na hivyo kuongeza mchango wa sekta ya huduma katika Pato la Taifa; kusamehe VAT kwenye mafuta mazito yanayotumika kama nishati ya kupikia na kusamehe VAT kwenye gesi asilia iliyosindikwa (Compressed Natural Gas - CNG) na mitungi ya kuhifadhia gesi hiyo ili kulinda mazingira; kusamehe VAT kwenye Lami (Bitumen) ili kupunguza gharama za matengenezo ya barabara;

na kutoza VAT kwa kiwango cha asilimia sifuri kwenye magunia yanayotengenezwa hapa nchini ili kuhamasisha uzalishaji wa bidhaa hiyo na kutoa unafuu wa bei kwa mkulima.

12. **Mheshimiwa Spika**, katika bajeti ya mwaka 2008/09, Serikali ilifanya marekebisho katika Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura 332, kwa kuanzisha kodi mbadala ya mapato ya mauzo ghafi (gross turnover) kwa kampuni zinazoonesha kupata hasara kwa kipindi cha miaka mitatu mfululizo. Aidha, kampuni hizi hupata faida ya kibiashara (commercial profits) lakini katika kukokotoa faida inayostahili kulipiwa kodi zinaonesha hasara (tax loss) inayosababishwa na vivutio vya uwekezaji ikiwemo viwango vikubwa vya punguzo la gharama za mitaji (capital expenses) vinavyoruhusiwa kisheria; Serikali pia ilifanya marekebisho kwenye ada za magari kwa kupunguza viwango vya ada ya mwaka ya leseni za magari na kusamehe ada ya mwaka ya leseni kwa matrekta ya kilimo. Aidha, kwa upande wa Kodi ya Majengo Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa kushirikiana na Manispaa za Dar es Salaam ilipewa jukumu la kukusanya kodi hiyo.

13. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia matakwa ya Itifaki ya Jumuiya ya Afrika Mashariki, Mawaziri wa Fedha wa Nchi Wanachama walikubaliana kufanya marekebisho ya viwango vya Ushuru wa Forodha kwa kusamehe ushuru wa forodha kwenye mali ghafi na vifaa vinavyoagizwa na kampuni ya TANELEC kwa ajili ya kutengeneza mashine za kuongeza na kupunguza nguvu ya umeme (transformers and switch gears); kusamehe ushuru wa forodha kwenye majembe ya mkono pamoja na pembejeo nyingine zote za kilimo zinazoagizwa kutoka nje.

14. **Mheshimiwa Spika**, kwa kipindi cha Julai 2008 hadi Machi 2009, mapato ya ndani yaliyokusanywa yalikuwa shilingi milioni 3,199,134 (trilioni 3.2), sawa na asilimia 91 ya lengo la kukusanya shilingi milioni 3,529,214 (trilioni 3.5). Huu ni upungufu wa shilingi milioni 330,080 ikilinganishwa na lengo. Mwenendo huu usioridhisha umetokana na baadhi ya vyanzo vya kodi kutofanya vizuri. Vyanzo hivyo ni pamoja na Ushuru wa Bidhaa zinazozalishwa nchini, ambapo makusanyo halisi yalifikia shilingi milioni 222,737 sawa na asilimia 85 ya makadirio ya kukusanya shilingi milioni 262,460 katika kipindi hicho. Aidha, makusanyo kutokana na vyanzo vya kodi ya mapato yalikuwa shilingi milioni 940,675 ikiwa ni asilimia 89 ya lengo.

Serikali ilipanga kukusanya shilingi milioni 435,225 kwenye ushuru wa bidhaa za nje lakini imekusanya shilingi milioni 343,331, sawa na upungufu wa asilimia 21. Maeneo ambayo yamefanya vizuri ni Kodi ya Ongezeko la Thamani ambayo yalifikia shilingi milioni 490,662 ikilinganishwa na makadirio ya kukusanya shilingi milioni 488,461.

15. **Mheshimiwa Spika**, makusanyo ya mapato yasiyo ya kodi ikiwa ni pamoja na yale yanayokusanywa na Wizara, Idara na Mikoa yalifikia shilingi milioni 138,479 ikilinganishwa na makadirio ya kukusanya shilingi milioni 184,988, na hivyo kuwa na upungufu wa asilimia 25 ya makadirio. Upungufu huu unatokana hasa na kusitishwa kwa muda uvunaji wa misitu na upungufu wa samaki katika Ziwa Victoria. Aidha, uamuzi wa kusimamisha kwa muda utoaji wa leseni za uchimbaji wa madini umechangia upungufu wa mapato kutoka vyanzo hivyo. Kwa upande wa mapato yatokanayo na ubinafsishaji, kiasi cha shilingi bilioni 45 zilipatikana katika kipindi cha Julai 2008 hadi Machi 2009 sawa na makadirio katika kipindi hicho.

MIKOPO NA MISAADA

16. **Mheshimiwa Spika**, Serikali iliendeleza sera ya kutokukopa kutoka vyombo vya fedha kugharamia bajeti yake hasa matumizi ya kawaida. Hata hivyo, dhamana za Serikali zenye thamani ya shilingi milioni 559,600 ziliuzwa katika soko ili kulipia zile zilizoiva (rollover) na kusaidia kudhibiti ujazi wa fedha. Kwa kipindi kilichoishia Machi 2009, Serikali ilikuwa na akiba Benki Kuu ya shilingi milioni 186,854.

17. **Mheshimiwa Spika**, Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada Sura 134 na Kanuni zake imeendelea kuwa msingi na nguzo kuu za ukopaji mikopo nafuu, utoaji dhamana na kupokea misaada ikiwemo unafuu wa madeni. Kwa mujibu wa Shirika la Fedha la Kimataifa, nchi yetu ni miongoni mwa baadhi ya nchi za Afrika ambazo zimeweza kudumisha uchumi tulivu, deni letu linahimilika na tunakopesheka. Aidha, Mkakati wa Pamoja wa Misaada Tanzania (MPAMITA) umekuwa Dira na mwongozo unaokubalika na Wahisani wetu katika kuendelea kupatikana na kuongezeka kwa misaada katika Mfumo wa Bajeti ya Serikali.

18. **Mheshimiwa Spika**, jumla ya misaada na mikopo ya bajeti (General Budget Support - GBS) katika kipindi cha Julai 2008 hadi Machi, 2009 ilikuwa shilingi milioni 869,563 ambazo ni sawa na asilimia 115 ya makadirio ya shilingi milioni 757,722 katika kipindi hicho. Hii inatokana na baadhi ya Wahisani kutoa misaada na mikopo zaidi ya makadirio ya awali, pamoja na kushuka kwa thamani ya sarafu yetu dhidi ya Dola ya Kimarekani ikilinganishwa na makadirio ya awali. Aidha, misaada na mikopo kwa ajili ya miradi ya maendeleo (ikijumuisha Mifuko ya Kisekta - Basket Funds) kwa kipindi cha Julai 2008 hadi Machi 2009 ilifikia shilingi milioni 867,564 sawa na asilimia 59 ya makadirio kwa mwaka 2008/09. Vile vile, jumla ya shilingi milioni 6,677 zilipatikana kutoka Marekani chini ya Programu ya MCC. Pia, shilingi milioni 43,806 za misamaha ya madeni (MDRI) zilitumika katika kipindi hicho.

MATUMIZI

19. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuwianisha matumizi na malengo ya kisera kama yalivyoainishwa katika MKUKUTA. Aidha, utaratibu wa kutumia kadri tunavyopata umeendelea katika mwaka huu wa fedha na umesaidia sana katika kupanga matumizi yetu. Jumla ya matumizi halisi katika kipindi cha

Julai 2008 - Machi 2009 yalikuwa shilingi milioni 4,657,893 (trilioni 4.7) sawa na asilimia 87 ya makadirio ya shilingi milioni 5,364,868 (trilioni 5.4) katika kipindi hicho. Kati ya fedha hizo, shilingi milioni 3,142,301 (trilioni 3.1) ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na shilingi milioni 1,515,592 (trilioni 1.5) ni matumizi ya maendeleo.

20. **Mheshimiwa Spika**, malipo ya mishahara ya watumishi wa Serikali kwa kipindi cha Julai 2008 – Machi 2009 yalikuwa shilingi milioni 1,237,171 (trilioni 1.24) sawa na asilimia 102 ya makadirio ya shilingi milioni 1,211,586 (trilioni 1.21) kwa kipindi hicho. Sababu ya ongezeko hili ni kujumuishwa kwa malipo ya marekebisho ya ongezeko la mishahara ya watumishi wa Serikali pamoja na malimbikizo ya mishahara ya miezi sita kutoka Januari hadi Juni, 2008 yaliyolipwa mwezi Agosti, 2008.

21. **Mheshimiwa Spika**, malipo ya riba kwa madeni ya ndani katika kipindi cha Julai 2008 - Machi 2009 yalifikia shilingi milioni 144,080 sawa na asilimia 106 ya lengo la kulipa shilingi milioni 135,561 katika kipindi hicho. Hii ilitokana hasa na kuongezeka kwa malipo ya riba kutokana na malimbikizo ya madeni ya ndani. Kwa upande wa madeni ya nje, kiasi cha shilingi milioni 24,350 zilitumika

kulipia riba. Ongezeko hilo limetokana na kushuka kwa thamani ya sarafu ya Tanzania ikilinganishwa na dola ya Kimarekani. Kwa ujumla matumizi ya madeni mengine yalikuwa ni shilingi milioni 284,320 ikiwa ni asilimia 106 ya makadirio.

22. **Mheshimiwa Spika**, matumizi mengineyo katika Wizara, Idara, Taasisi za Serikali, Mikoa na Halmashauri katika kipindi cha Julai 2008 - Machi 2009 yalifikia shilingi milioni 1,452,380 (trilioni 1.45), sawa na asilimia 86 ikilinganishwa na makadirio kwa kipindi hicho. Mwenendo wa matumizi umekuwa chini kutokana na makusanyo kuwa chini ya malengo kama nilivyoeleza hapo awali.

23. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imechukua hatua mbalimbali ili kuboresha usimamizi wa Bajeti ikiwa ni pamoja na kujenga uwezo wa watendaji katika Kitengo cha Kusimamia Mwenendo wa Fedha za Serikali (Cash Management Unit) katika Wizara ya Fedha na Uchumi, pamoja na maafisa mipango na bajeti katika Wizara, Idara Taasisi na Serikali za Mitaa, ili kuboresha mipango na kusimamia vema utekelezaji wa Bajeti. Kamati ya Kusimamia Fedha za Serikali (Cash Management Committee) inasimamia kwa karibu mwenendo wa

mapato na matumizi kwa ujumla ili kuhakikisha kwamba utekelezaji wa Bajeti ya Serikali unawiana na sera za fedha.

USIMAMIZI WA FEDHA ZA UMMA

24. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio yamepatikana katika kuimarisha usimamizi wa fedha za umma. Hii inajidhihirisha katika maeneo yafuatayo: kuundwa kwa kitengo maalum cha kusimamia ununuzi na kitengo cha ukaguzi katika kila Wizara, Idara na Taasisi; kuundwa kwa Kamati za Ukaguzi wa Hesabu za Serikali (Audit Committees); na kuimarishwa kwa kamati za Bunge za mahesabu ya Serikali Kuu na Serikali za Mitaa (PAC na LAAC) kwa kupatiwa mafunzo nje na ndani ya nchi. Aidha, Serikali ipo kwenye mchakato wa kuunda idara inayojitegemea ya Mkaguzi Mkuu wa ndani wa hesabu za Serikali (Internal Auditor's General Department). Mkaguzi huyu atakuwa na mamlaka ya kusimamia ukaguzi wa ndani wa hesabu za Serikali kwa ujumla na atawajibika moja kwa moja kwa Mlipaji Mkuu wa Serikali.

25. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imefanya mabadiliko ya Mfumo wa Takwimu za Fedha za Serikali (Government Finance Statistics – GFS), kutoka mfumo wa GFS 1986 na kwenda GFS 2001 ili kuendana na mabadiliko yaliyofanywa na Shirika la Fedha la

Kimataifa tangu mwaka 2001. Mabadiliko hayo yana lengo la kuweka mfumo unaofaa kwa uchambuzi na tathmini ya sera za bajeti, hususan utendaji wa Serikali na sekta ya umma kwa mapana yake (Broader Public Sector). Hivyo, vitabu vyote vinne vya bajeti ya Serikali ya mwaka 2009/10 vimeandaliwa kwa mfumo wa GFS 2001.

26. **Mheshimiwa Spika,** katika mwaka 2008/09 Serikali imeanzisha Kitengo cha Sera za Ununuzi wa Umma ndani ya Wizara ya Fedha na Uchumi ikiwa ni sehemu ya utekelezaji wa ahadi ya Serikali ya kuimarisha shughuli za Ununuzi wa Umma. Kitengo hiki kinalenga kutoa mchango wa kitaalamu katika kubuni, kuendeleza na kuzifanyia marekebisho sera, sheria, kanuni, nyaraka na miongozo ya ununuzi wa umma ikiwa ni pamoja na kutathmini utekelezaji mzima wa Sera ya Ununuzi wa Umma.

27. **Mheshimiwa Spika,** kwa ujumla taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa fedha za Serikali kwa mwaka 2007/2008, inaonesha kuimarika kwa udhibiti na usimamizi wa fedha hasa katika Wizara na Idara za Serikali kuu hivyo kupungua kwa hoja za ukaguzi wa fedha za umma. Serikali inatambua kuwa bado usimamizi haujafikia hali ya kuridhisha hasa katika Serikali za Mitaa ambako hali

ya udhibiti inahitaji kufanyiwa kazi kubwa ili iweze kuwa katika hali ya kuridhisha. Hali hii pia inaonekana katika taarifa za Kamati za Bunge za hesabu za Serikali kuu na Serikali za Mitaa (PAC na LAAC) ambazo nazo zimeonesha udhaifu katika usimamizi wa matumizi ya fedha za umma.

28. **Mheshimiwa Spika**, kulingana na taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa fedha za Serikali, udhaifu katika usimamizi wa fedha za umma umejitokeza zaidi katika maeneo yafuatayo: nyaraka za malipo kutokuwa na viambatisho vya kutosha ili kuthibitisha usahihi na uhalali wa malipo; kutozingatia sheria na kanuni za ununuzi; masurufu ya kazi na safari kutorejeshwa kwa wakati kwa mujibu wa sheria na kanuni; kutopatikana kwa nyaraka za baadhi ya miradi ya Wahisani (Direct to Projects Funds) hivyo kushindwa kuoanisha bajeti iliyopitishwa na Bunge na matumizi halisi; kushindwa kukusanya maduhuli kama ilivyoidhinishwa katika bajeti; na kutokuthamanisha mali za Serikali zisizohamishika.

29. **Mheshimiwa Spika**, ili kutatua matatizo yaliyoonekana kwenye taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali,

na zile za Kamati za Bunge za Hesabu, Serikali itachukua na kutekeleza hatua zifuatazo:

- (i) Kutoa mafunzo kwa Maafisa Masuuli wote na watendaji wao kuhusu taratibu za usimamizi wa fedha za umma ili kuwawezesha kuelewa vema na kuzisimamia sheria na kanuni zinazoongoza matumizi ya fedha na mali za umma;
- (ii) Kuhakikisha kila taasisi ya umma inakuwa na bodi ya zabuni na kuwapatia mafunzo wajumbe wote wa bodi hizo ili kuboresha utendaji wao;
- (iii) Kuchukua hatua zitakazoimarisha viwango vya ukaguzi wa ndani kwa kutoa mafunzo kwa wakaguzi, kuimarisha ukaguzi wa kiufundi (Technical Audit), kufuatilia kwa karibu matumizi ya Serikali (Expenditure Tracking) pamoja na kuhakikisha kuwa Idara itakayoanzishwa ya Mkaguzi Mkuu wa Ndani wa Hesabu za Serikali inafanya kazi zake kikamilifu;
- (iv) Kuimarisha ukaguzi wa awali (pre-audit) katika kila Wizara, Idara, Mikoa na Serikali za Mitaa;

- (v) Kuboresha kamati za ukaguzi ili kuziwezesha kufanya kazi zake kwa uhuru na ufanisi zaidi; na
- (vi) Kukamilisha zoezi la kuthamanisha mali za Serikali katika Wizara 20 kwa lengo la kuziweka katika daftari la kudumu. Baada ya zoezi hili kukamilika kwenye Wizara hizi, mchakato utaendelea katika Wizara nyingine zilizobaki.

30. **Mheshimiwa Spika**, baadhi ya mafungu katika Wizara na Halmashauri zimefanya vizuri na hivyo kupata hati safi za ukaguzi. Mafungu husika yanastahili pongezi. Serikali itaendeleza juhudi zitakazoimarisha zaidi usimamizi wa matumizi ya fedha za umma. Matokeo ya juhudi hizo yataonekana katika kuimarika kwa huduma za jamii zinazotolewa na Serikali Kuu na Serikali za Mitaa.

MASUALA YANAYOHUSU SERIKALI ZA MITAA

31. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2008/09 Serikali Kuu imeendelea kupeleka fedha katika Serikali za Mitaa ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yao kama yalivyopangwa kwenye bajeti. Hadi kufikia Machi 2009, Serikali imepeleka kiasi cha shilingi milioni

1,121,134 (trilioni 1.1). Kati ya fedha hizo, shilingi milioni 914,746 ni fedha kwa ajili ya matumizi ya kawaida ikijumuisha mishahara na shilingi milioni 206,387 ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Aidha, Serikali imefanya juhudi katika kuajiri wahasibu na wakaguzi wa hesabu za ndani katika Serikali za Mitaa ili kuboresha usimamizi wa fedha katika ngazi hiyo. Katika mwaka 2008/09, jumla ya wahasibu na wakaguzi wa hesabu 202 walijajiriwa.

32. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa sera ya Kupeleka Madaraka kwa Wananchi (Decentralisation by Devolution – D by D) upo katika mwaka wake wa tatu. Mafanikio yaliyopatikana katika kipindi hicho ni pamoja na baadhi ya wizara kuwa na ufahamu wa kutosha kuhusu majukumu yao katika Serikali za Mitaa; Serikali za Mitaa zimeboresha uwajibikaji na usimamizi wa ununuzi; na kuimarisha mipango ya bajeti shirikishi. Pamoja na mafanikio hayo, kuna changamoto zinazokabili utekelezaji wa Sera ya “D by D” ikijumuisha kuimarisha ufuatiliaji na tathmini katika ngazi zote; kujenga uwezo wa watendaji katika Serikali za Mitaa ili kuweza kuimarisha zaidi uwajibikaji na usimamizi wa fedha za Serikali; na kuziwezesha halmashauri zilizo katika mazingira magumu kuweza

kuajiri na kuwabakisha watendaji wenye uwezo katika maeneo yao kwa kuweka mazingira mazuri.

TUME YA PAMOJA YA FEDHA

33. **Mheshimiwa Spika**, Tume ya Pamoja ya Fedha inaendelea na jukumu lake la kuzishauri Serikali zote mbili; SMZ na SMT. Baada ya kumaliza kipindi cha kwanza cha Tume, Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ameteua wajumbe wapya wa Tume hiyo. Aidha, Serikali zote mbili zimekamilisha uchambuzi wa Taarifa za Tume na sasa ziko kwenye taratibu za kupatiwa maamuzi na Serikali hizo.

USHIRIKIANO KATI YA WIZARA YA FEDHA SMT NA SMZ

34. **Mheshimiwa Spika**, katika kuendeleza ushirikiano baina ya Wizara za Fedha na Uchumi SMT na SMZ, mambo kadhaa yamefanyika ikiwa ni pamoja na: kuihusisha SMZ katika masuala ya kifedha yanayohusisha Shirika la Fedha la Kimataifa, Benki ya Dunia na Benki ya Maendeleo ya Afrika; kujenga uwezo kwa wataalam wa fedha wa SMZ katika kuratibu fedha za nje; na kubadilishana uzoefu katika uandaaji wa Bajeti. Aidha, kufuatia majadiliano ya pande

mbili, makubaliano yamefikiwa ya kuipatia SMZ asilimia 4.5 ya mikopo ya kibajeti kuanzia mwaka 2009/10.

UWEZESHAJI WANANCHI KIUCHUMI

35. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2008/09, Serikali imeendelea kutekeleza Sera ya Taifa ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ya mwaka 2004 katika malengo yake makuu ya kuweka mazingira mazuri ya uwekezaji na ukuaji wa uchumi; kuboresha mfumo wa utawala wa kodi; kurekebisha sheria, kanuni, leseni na huduma nyingine za Serikali ili ziendane na dhana ya uchumi unaoendeshwa kwa nguvu za soko; kurahisisha upatikanaji wa mitaji na kuwezesha wananchi kuwa wenye kukopesheka. Malengo mengine ni kuinua viwango vya ujuzi na uzoefu; kuimarisha miundombinu; kuboresha mazingira yatakayowezesha wananchi kushiriki kikamilifu katika ubinafsishaji wa mashirika ya umma; kuimarisha uwezo wa kuzalisha bidhaa bora, kutoa huduma kwa ufanisi, usanifu na ustadi wa kiwango cha juu na kutafuta masoko; na kutumia ardhi kama chombo cha kuweka chachu ya uwezeshaji. Sera hii inatekelezwa na sekta mbalimbali.

36. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio yaliyopatikana katika utekelezaji wa Sera hii ni pamoja na: kukua kwa Pato Halisi la Taifa; kukua kwa Pato la wastani la kila Mtanzania; kupungua kwa umaskini wa mahitaji ya msingi (basic needs); kuanzishwa kwa mifuko mbalimbali ili kurahisisha upatikanaji wa mitaji; na mashamba na viwanja vimepimwa ili hati zitumike kama dhamana ya kuombea mikopo.

37. **Mheshimiwa Spika**, hadi Machi 2009, mafanikio yalipatikana katika utekelezaji wa baadhi ya mifuko ya uwezeshaji kama Mpango wa Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi na Kuongeza Ajira kwa kutoa mikopo nafuu ya shilingi bilioni 42.48 ikilinganishwa na shilingi bilioni 31.0 zilizokadiriwa hapo awali; Mfuko wa Uwezeshaji wa Mwananchi; na Mradi wa Kuhudumia Biashara Ndogo Ndogo (SELF) kwa pamoja ilitoa mikopo yenye thamani ya Shilingi bilioni 68.58 kwa wajasiriamali 131,640 kupitia SACCOS 210 na Vikundi 86. Kati ya wajasiriamali hao, wanawake ni 58,907 na wanaume 72,633. Aidha, mafunzo mbalimbali yalitolewa kwa watendaji wapatao 1,889 kutoka katika asasi ndogo za fedha zikiwemo SACCOS 328 na mashirika yasiyo ya kiserikali. Pia uhamasishaji wa wajasiriamali kujiunga katika SACCOS ulifanyika na kufanikiwa kuongeza idadi ya SACCOS kutoka 1,875 mwaka 2005 hadi SACCOS 4,780 mwaka

2008. Vile vile, huduma ya mikopo midogo midogo imekuwa ikitolewa kupitia Mfuko wa Maendeleo ya Wanawake, Mfuko wa Maendeleo ya Vijana, na Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF).

MKUKUTA

38. **Mheshimiwa Spika**, tathmini ya utekelezaji wa MKUKUTA inaonesha kwamba, mafanikio kadhaa yamepatikana katika maeneo yake yote matatu ya: ukuaji wa uchumi na kupunguza umaskini wa kipato; ustawi wa jamii; na utawala bora na uwajibikaji. Hata hivyo, kasi ya kupungua kwa umaskini hairidhishi. Kwa sababu hiyo, Serikali imedhamiria kuchukua hatua za kuongeza kasi ya kupunguza umaskini hasa kwa kuboresha uzalishaji katika sekta ya kilimo. Aidha, katika eneo la ustawi wa jamii, mafanikio yamepatikana kwenye elimu katika ngazi zote japokuwa kumekuwa na matatizo ya upungufu wa walimu, vifaa vya kufundishia na miundombinu yake. Kuhusu afya, mafanikio yamepatikana katika afya ya msingi ingawa hatujaweza kupunguza vifo vya uzazi na watoto kwa kiwango kikubwa. Serikali itaendelea kuchukua hatua kukabiliana na matatizo haya hasa kupitia utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kuboresha Afya ya Msingi. Upatikanaji wa maji mijini na vijijini umeongezeka kiasi na hivyo kuleta unafuu wa maisha kwa wananchi hasa akina

mama na watoto. Hata hivyo bado ipo changamoto ya kufikisha huduma hii muhimu karibu zaidi na wananchi hasa vijijini. Katika eneo la utawala bora na uwajibikaji, vyombo vinavyohusika na haki za binadamu vimefanya kazi nzuri hadi sasa, na vitaendelea kuongezewa uwezo wa kiutendaji.

39. **Mheshimiwa Spika**, awamu ya kwanza ya MKUKUTA itafikia mwisho wake mnamo mwezi Juni 2010. Tayari Serikali imeanza kazi ya kuandaa awamu ya pili ya MKUKUTA. Serikali itatumia uzoefu uliopatikana katika awamu ya kwanza ya MKUKUTA wakati wa kuandaa awamu ya pili. Lengo ni kuepuka upungufu uliojitokeza katika kutekeleza awamu ya kwanza hasa katika maeneo ya kipaumbele, upatikanaji na ugawaji wa rasilimali, usimamizi, ufuatiliaji na kufanya tathmini ya mara kwa mara ya utekelezaji na upatikanaji wa taarifa kwa wakati. Marekebisho haya ni muhimu ili kufanya utekelezaji wa awamu ya pili ya MKUKUTA ufanikishe azma ya kuongeza kasi ya kupunguza umaskini na hivyo kuleta maisha bora kwa kila Mtanzania. MKUKUTA II utanza kutekelezwa Julai 1, 2010. Hivyo, ni matumaini yetu kuwa Waheshimiwa Wabunge na wananchi wote kwa ujumla watashiriki kikamilifu na kutoa michango yao katika mchakato huo.

MWELEKEO WA BAJETI YA 2008/09 HADI JUNI, 2009

40. **Mheshimiwa Spika**, tathmini ya mwenendo wa bajeti kwa miezi tisa ya mwaka 2008/09 inaonesha kuwa malengo ya sera za mapato hayatofikiwa kama ilivyopangwa. Mapato ya ndani yanategemewa kufikia shilingi milioni 4,248,858 (trilioni 4.2) ikiwa ni asilimia 90 ya lengo la shilingi milioni 4,728,595 (trilioni 4.7). Upungufu huu unatokana na msukosuko wa kifedha na kiuchumi duniani uliojitokeza hasa katika nusu ya pili ya mwaka 2008 ambao umeathiri taasisi na makampuni mbalimbali na hivyo kushindwa kulipa kodi kama ilivyotarajiwa. Kuathirika kwa ufanisi wa kodi kumeonekana kwa walipa kodi wakubwa ambao kodi zao zina mchango mkubwa katika makusanyo. Aidha, misaada na mikopo kutoka nje inategemewa kupatikana kama ilivyopangwa.

41. **Mheshimiwa Spika**, tunakadiria kwamba hadi kufikia Juni 2009, matumizi ya Serikali yatafikiwa kama yalivyopangwa kwa kuwa upungufu uliojitokeza kwenye mapato utafidiwa na ongezeko la mikopo na misaada ya kibajeti pamoja na kuuza hatifungani za Serikali ambazo hazitachochea mfumuko wa bei.

MISINGI NA SHABAHA ZA BAJETI KWA MWAKA 2009/10

42. **Mheshimiwa Spika**, Bajeti ya mwaka 2009/10 ni ya nne tangu Serikali ya awamu ya nne iingie madarakani. Misingi na shabaha ya Bajeti hii imezingatia Dira ya Taifa ya Maendeleo ya 2025 ambayo inalenga kuwa Tanzania iwe ni nchi yenye kiwango cha kati cha mapato (middle income country) na hali bora ya maisha kwa wananchi; Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi ya mwaka 2005; MKUKUTA; Mpango Maalum wa Kuharakisha Maendeleo ya Tanzania (Tanzania Mini Tiger Plan 2020); na Malengo ya Maendeleo ya Milenia. Tofauti na miaka mingine, Bajeti ya mwaka 2009/10, itatekelezwa katika mazingira ya msukosuko wa kiuchumi unaoendelea duniani. Ili kukabiliana na hali hii, katika mwaka 2009/10, Serikali imeamua kutoa kipaumbele katika kuboresha kilimo na maeneo yanayosaidia kilimo. Kama nilivyosema leo asubuhi, kauli mbiu ya Serikali kwa mwaka 2009/10 ni **“Kilimo Kwanza”**. Hatua zitachukuliwa kuhakikisha kuwa kilimo kinapatiwa rasilimali zaidi zikiwemo pembejeo na zana za kilimo.

43. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia azma ya Serikali ya kuleta maendeleo nchini na maisha bora kwa Watanzania wote,

Bajeti ya Serikali kwa kipindi cha 2009/10 imepanga kutekeleza yafuatayo:

- (i) Kuendelea kuboresha mfumo wa makusanyo ya mapato ya ndani ikiwa ni pamoja na kupanua wigo wa mapato; kuimarisha usimamizi na udhibiti wa makusanyo kutoka vyanzo mbalimbali; na kuchukua hatua za kupunguza misamaha ya kodi ili kuongeza mapato;
- (ii) Kuchukua hatua za kibajeti kukabiliana na athari zinazotokana na msukosuko wa kiuchumi duniani;
- (iii) Kuboresha na kupanua miundombinu ya barabara, reli, bandari, viwanja vya ndege na umeme hasa vijijini;
- (iv) Kuhakikisha kwamba hatua zinachukuliwa kulinda ajira;
- (v) Kujikinga na madhara ya uhaba wa chakula;
- (vi) Kuendeleza mafanikio yaliyopatikana katika programu muhimu za kijamii kama vile afya, elimu, maji na kuboresha utoaji wa huduma;

- (vii) Kuimarisha mfumo wa usimamizi wa fedha na ufuatiliaji wa matumizi pamoja na tathmini ya mpango na bajeti ili kuhakikisha rasilimali fedha inatumika kwa ufanisi;
- (viii) Kutafuta mikopo zaidi yenye masharti nafuu katika mashirika ya Kimataifa na kutoka nchi za Mashariki ya Kati na Asia ili kuweza kuongeza uwezo wa Serikali kugharamia miradi mikubwa ya miundombinu ikiwa ni pamoja na kushirikiana na sekta binafsi kwa utaratibu wa "Public-Private Partnership" (PPP);
- (ix) Kutenga fedha za kugharamia ukamilishaji wa upimaji wa ardhi ya vijiji 1,500 vilivyobaki;
- (x) Kutenga fedha za kugharamia miradi maalum katika maeneo yenye mazingira magumu yasiyovutia Watumishi kufanya kazi kwenye maeneo hayo; na
- (xi) Kuendelea kuboresha mazingira ya kuwavutia wawekezaji wa ndani na nje.

SERA ZA MAPATO

44. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa 2009/10, Sera za mapato zinalenga kukusanya mapato ya ndani yasiyopungua shilingi milioni 5,096,016 (trilioni 5.1) sawa na asilimia 16.4 ya Pato la Taifa ikilinganishwa na mapato ya asilimia 15.9 ya Pato la Taifa ya mwaka 2008/09. Pamoja na athari za msukosuko wa kiuchumi unaoendelea Serikali inatambua umuhimu wa kuongeza juhudi za kukusanya mapato ya ndani ili kuweza kugharamia sehemu kubwa ya bajeti kwa mapato ya ndani. Ili kuendelea kuboresha ukusanyaji wa mapato, hatua zifuatazo zitatekelezwa;

- (i) Kuendelea kupanua wigo wa kodi, kupunguza misamaha ya kodi na kuendelea kuimarisha uchumi tulivu pamoja na kuweka mazingira bora ya biashara ili kuwezesha sekta binafsi kukua;
- (ii) Kusimamia kwa karibu mageuzi yanayoendelea ndani ya Mamlaka ya Mapato (TRA) chini ya Mpango wake wa Tatu wa Maboresho wa Miaka Mitano (Third Corporate Plan) ambao malengo yake ni pamoja na: kuziba mianya

ya ukwepaji kodi; uvujaji wa mapato ya serikali; kuendelea kutoa elimu ya biashara; na namna ya ukokotoaji kodi kwa wafanyabiashara;

- (iii) Kuendelea kurekebisha mfumo wa kodi na kuimarisha Idara ya Walipakodi Wakubwa kwa kuboresha mifumo ya utendaji;
- (iv) Kuendelea kuboresha usimamizi na utendaji katika Idara ya Forodha kwa kuongeza uwajibikaji, matumizi ya teknolojia, na kupunguza mlolongo wa taratibu ndefu ambazo zinawaletae kero walipa kodi;
- (v) Kuendelea kuimarisha usimamizi na udhibiti katika kupeleka mizigo kwenye bandari za nchi kavu (Inland Container Depot - ICD), ikiwemo matumizi ya teknolojia ya kisasa;
- (vi) Kuimarisha udhibiti wa bidhaa za mafuta ya petroli, ikiwemo kuhakikisha kuwa mita za kupitishia bidhaa hizo (flow metres) zinafanya kazi vizuri wakati wote,

kushirikiana na Mamlaka husika katika kudhibiti uchanganyaji wa dizeli na mafuta ya taa na kuhakikisha kuwa mafuta yanayopitishwa hapa nchini kwenda nchi jirani (transit goods) hayauzwi katika soko la ndani;

- (vii) Kuanzisha na kuendesha ghala la forodha kwa ajili ya bidhaa za mafuta (TIPER Fuel Bonded Warehouse). Hii itawezesha kuwa na hifadhi ya mafuta, kudhibiti mapato ya Serikali pamoja na kuongeza ufanisi wa soko la bidhaa za mafuta kwa kupunguza gharama za uendeshaji na hivyo kushusha bei kwa watumiaji.
- (viii) Kuboresha ukaguzi wa kodi (field and desk audits) na usimamizi wa ukusanyaji wa malimbikizo;
- (ix) Kuboresha usimamizi wa mapato ya kodi ya majengo na mapato ya kodi yatokanayo na ukodishaji au upangishaji wa majengo hayo; na
- (x) Kukamilisha tathmini ya utaratibu na utambuzi wa vyanzo vya mapato yasiyo ya kodi kutoka Wizara, Mikoa na Idara

Zinazojitegemea kwa lengo la kubaini upungufu uliopo na kufanya marekebisho ili kuongeza udhibiti na ufanisi wa makusanyo ya mapato hayo.

45. **Mheshimiwa Spika,** Serikali imekamilisha mwongozo utakaowezesha Asasi na Wakala mbalimbali za Serikali zinazotoza kodi ya huduma kuchangia sehemu ya mapato yao katika Mfuko Mkuu wa Serikali. Vile vile, taratibu za kukusanya mapato katika vyanzo vya Wizara na Idara zitaimarishwa ili kuhakikisha kuwa mapato yote yanakusanywa kikamilifu.

46. **Mheshimiwa Spika,** kwa upande wa mapato kutoka Serikali za Mitaa, mwaka 2009/10 ni wa kwanza kujumuisha mapato hayo kwenye Bajeti kuu ya Serikali. Hivyo, Bajeti ya Serikali imejumuisha kiasi cha shilingi milioni 138,052 ikiwa ni mapato kutokana na vyanzo vya Halmashauri. Lengo la hatua hii ni kutoa sura kamili ya Bajeti ya Serikali. Mapato hayo yatatumika katika Halmashauri husika na yatatokana na vyanzo vya Halmashauri ambavyo ni pamoja na:

- (i) Ushuru wa huduma, ushuru wa mazao, maegesho, nyumba za kulala wageni, mazao ya misitu, masoko na minada;
- (ii) Leseni na vibali ikiwa ni pamoja na: leseni za biashara, usafirishaji wa abiria na mizigo; leseni za vileo; na vibali vya ujenzi, kuchimba kifusi, mawe na mchanga;
- (iii) Ada na tozo zikijumuisha ada ya masoko, uuzaji wa nyaraka za zabuni, utupaji wa taka na maji taka, ada ya machinjio, minada, ukaguzi na usafirishaji wa wanyama;
- (iv) Gawio kutokana na kuwekeza hisa, faida ya biashara za Halmashauri, ukodishaji wa mitambo au mali za kudumu za Halmashauri; na
- (v) Mapato ya mirahaba kutokana na maliasili zilizomo katika eneo la Halmashauri pamoja na migodi ya madini.

47. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na kiwango cha makadirio ya mapato kilichopendekezwa na Serikali za Mitaa, bado Serikali Kuu inaamini kwamba Serikali za Mitaa zinaweza kukusanya zaidi ya

kiwango hiki. Hivyo, Serikali itahakikisha kuwa inajenga uwezo wa watendaji wa Serikali za Mitaa kwa kuwapatia utaalum wa kutosha kwa ajili ya kuongeza ufanisi katika kukadiria na kukusanya mapato.

MISAADA NA MIKOPO MIPYA

48. **Mheshimiwa Spika**, misaada na mikopo kutoka nje ni chanzo muhimu cha Mapato kwa Bajeti ya Serikali. Katika mwaka 2009/10, Serikali inategemea kupata shilingi milioni 3,181,948 (trilioni 3.18) kutoka kwa Washirika wetu wa Maendeleo ikiwa ni misaada na mikopo yenye masharti nafuu. Kati ya Fedha hizi, shilingi milioni 1,193,909 (trilioni 1.19) ni misaada ya kibajeti, shilingi milioni 572,927 ni mifuko ya kissekta, na shilingi milioni 1,415,112 (trilioni 1.42) ni kwa ajili ya miradi katika sekta mbalimbali. Kiasi hiki ni ongezeko la shilingi milioni 722,412 sawa na asilimia 30 ya kiwango cha Bajeti ya mwaka 2008/09. Aidha, baadhi ya Nchi Wahisani na Mashirika ya Fedha ya Kimataifa wameahidi kuongeza misaada yao kwa Tanzania baada ya kudhihirika kuwa kuna upungufu wa mapato ya ndani na ya nje. Katika kutekeleza hili, Umoja wa Ulaya na Benki ya Dunia wameahidi kutoa fedha za nyongeza kusaidia kilimo cha mazao ya chakula ili kukabiliana na upungufu.

49. **Mheshimiwa Spika,** Benki ya Dunia pia iko tayari kutoa fedha za nyongeza kusaidia Bajeti ya Serikali ili kuiwezesha kukabiliana na mahitaji ya ziada ya fedha yatakayotokana na athari za msukosuko wa kiuchumi duniani. Hivi sasa Serikali inazungumza na Benki ya Dunia kuhusu uwezekano wa mkopo wa nyongeza kwa PRSC 7 kwa kiasi cha dola za Kimarekani kati ya milioni 100 na 250. Fedha hizi zikipatikana zitapangiwa matumizi na kuidhinishwa na Bunge kwa utaratibu wa Bajeti ya Nyongeza (Supplementary Budget). Vile vile, tayari Shirika la Fedha la Kimataifa, kupitia Mpango wake wa 'Exogenous Shock Facility (ESF) limeidhinisha mkopo wa dola za Kimarekani milioni 336 ili kuongeza akiba ya fedha za kigeni zinazoweza uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje. Serikali inaendelea kupanua wigo wa kutafuta misaada na mikopo yenye masharti nafuu kwa kujumuisha Nchi za Mashariki ya Kati na Asia ili kutuongezea uwezo wa kugharamia miradi muhimu ya maendeleo.

50. **Mheshimiwa Spika,** misaada na mikopo tunayopata kutoka nje inalenga katika kuimarisha uwezo wa Serikali kufikisha huduma muhimu kwa wananchi. Ili kufikia azma hii, Serikali itaendeleza juhudi za kuboresha usimamizi na matumizi ya misaada

na mikopo kutoka nje kwa kutekeleza Mkakati wa Pamoja wa Misaada Tanzania (MPAMITA) na ule wa kusimamia Deni la Taifa. Lengo ni kuhakikisha kuwa misaada tunayopata ni yenye manufaa kwa Taifa letu.

51. **Mheshimiwa Spika,** napenda kuwatambua na kuwashukuru Washirika Wetu Wote wa Maendeleo kwa misaada yao ambayo imechangia mafanikio yetu katika sekta mbalimbali za uchumi wetu. Naomba niwataje mbele ya Bunge lako tukufu kama ifuatavyo: Belgium, Canada, China, Denmark, United Kingdom, Finland, France, Germany, India, Ireland, Italy, Japan, South Korea, Kuwait, The Netherlands, Norway, Spain, Sweden, Switzerland, United States of America, African Development Bank, BADEA, European Union, Global Funds, International Monetary Fund, Kuwait Fund, Nordic Fund, Opec Fund, Saudi Fund, United Nations Agencies na the World Bank. Tunawashukuru sana.

MIKOPO YA NDANI

52. **Mheshimiwa Spika,** katika mwaka 2008/09, Serikali iliahidi kutokukopa kwa ajili ya kugharamia matumizi ya kawaida. Tanzania kama zilivyo nchi nyingine zinazoendelea, imeathirika na

msukosuko wa kiuchumi unaoendelea duniani. Kutokana na hali hiyo, Serikali inalazimika kutafuta njia mbalimbali za kunusuru uchumi, ikiwa ni pamoja na kukopa kutoka soko la fedha la ndani bila kuathiri malengo ya uchumi jumla kama vile mfumuko wa bei.

53. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2009/10, Serikali inakusudia kukopa kiasi cha shilingi milioni 506,193 katika soko la fedha la ndani ili kuziba nakisi ya mapato ya Serikali. Hii inatokana na upungufu unaotarajiwa katika mapato kwa ujumla na kwa kuzingatia kwamba kuna mahitaji muhimu ambayo hayakwepeki. Aidha, kiasi cha shilingi milioni 576,476 kitakopwa kwa ajili ya kulipia dhamana zinazoiva. Kiwango hiki cha mikopo ya ndani kinawiana na sera za fedha.

UWEZESHaji WANANCHI KIUCHUMI

54. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2009/10, Serikali kwa kushirikiana na wadau mbalimbali itaendelea kutekeleza Sera ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi kwa kutekeleza maazimio ya mdahalo wa kitaifa wa uwezeshaji wananchi kiuchumi; kutoa mafunzo kwa wajasiriamali kwa kuzingatia mahitaji kama ilivyoainishwa katika tafiti mbalimbali; kuwezesha upatikanaji wa

mitaji kwa ajili ya kuendesha shughuli za kiuchumi; kuainisha aina za biashara zinazostahili kuendeshwa na Watanzania pekee na zile zinazoweza kuendeshwa kwa ubia na wageni; kuendesha warsha za viongozi wilayani na mikoani ili kueneza, kuelimisha na kuhamasisha wadau juu ya Sera na Sheria ya Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi; na kufuatilia, kuratibu na kutathmini shughuli za uwezeshaji kiuchumi katika sekta mbalimbali.

SERA ZA MATUMIZI

55. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2009/10, utekelezaji wa sera za matumizi utalenga maeneo yafuatayo: kukabiliana na athari za msukosuko wa kifedha na kiuchumi duniani ili kuunusuru uchumi; kuboresha kilimo na mifugo, kuongeza upatikanaji wa maji kwa ajili ya matumizi ya kawaida na umwagiliaji; kuendelea kuboresha huduma za elimu na afya, miundombinu, viwanda, utalii na kuendeleza utafiti (R & D); kuendelea na utekelezaji wa kupeleka madaraka kwa wananchi (D by D); kugharamia Uchaguzi wa Serikali za Mitaa; maandalizi ya Uchaguzi Mkuu 2010 na Sensa ya Watu na Makazi 2012.

56. **Mheshimiwa Spika**, maeneo mengine ni pamoja na kuongeza kima cha chini cha pensheni; kuongeza na kuboresha mtaji wa Benki ya Rasilimali (TIB) kuweza kutoa mikopo kupitia dirisha la mikopo kwa sekta ya kilimo; Serikali kuanzisha Benki ya Kilimo; kupunguza madeni ya mashirika; na kugharamia maandalizi ya kurejesha mafunzo ya Jeshi la Kujenga Taifa (JKT) kwa mujibu wa sheria. Kwa upande wa maliasili, juhudi zitafanywa kuhamasisha utalii wa ndani na kuvutia watalii kutoka nje; na kuhakikisha upatikanaji wa nishati endelevu na vyanzo mbadala kama vile umeme wa jua, upepo na gesi asilia.

57. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa Kilimo, Mifugo, Maji na Umwagiliaji maeneo yatakayopewa kipaumbele ni:

- (i) Kuhakikisha kuwa kunapatikana pembejeo za kutosha kwa wakulima na wafugaji ikiwa ni pamoja na mbolea, mbegu bora na madawa. Mkakati mmojawapo ni kuhakikisha kuwa Mfuko wa Pembejeo unatengewa fedha kwa ajili hiyo. Ni muhimu kwa sekta ya kilimo kupatiwa mbolea na mbegu bora kwa wakati;

- (ii) Taasisi za utafiti kama vile Ukiliguru, Ilonga, Naliendele na Uyole zitawezeshwa ili kuendeleza kazi zao za utafiti wa mbegu bora. Aidha, taasisi za uzalishaji kama vile Msimba Seed Farm, JKT na Magereza zitapewa jukumu la kuzalisha zaidi mbegu bora zinazotokana na taasisi za utafiti na hivyo wakulima wengi zaidi waweze kunufaika;
- (iii) Kuimarisha Hifadhi ya Chakula ili kuweza kununua mazao ya kutosha kulingana na mahitaji ya Taifa. Aidha, mikoa sita ya Mbeya, Ruvuma, Rukwa, Iringa, Morogoro na Kigoma inayozalisha mazao ya chakula kwa wingi itapewa kipaumbele katika kupatiwa pembejeo za kilimo;
- (iv) Kuviwezesha vyuo kuandaa maafisa ugani wengi na kuwapatia ajira kwa lengo la kuwasaidia wakulima na wafugaji kuongeza uzalishaji wa mazao na mifugo bora;
- (v) Barabara vijijini zitaendelea kuboreshwa kwa lengo la kuimarisha huduma za usafiri vijijini kwa kuwa na usafiri wa uhakika kwa mazao ya wakulima na wafugaji;

- (vi) Kuimarisha miundombinu ya umwagiliaji ikiwemo uvunaji wa maji ya mvua kwa lengo la kuongeza uzalishaji wa mazao ya chakula na biashara;
- (vii) Kutoa elimu kwa wakulima na wafugaji; kuimarisha majosho, malambo, machinjio, ranchi, ubora wa mazao na viwanda vya usindikaji wa mazao ya kilimo na mifugo; na
- (viii) Kuboresha vifaa vya kuhifadhia mazao ya kilimo na mifugo, pamoja na kutafuta masoko ya uhakika.

58. **Mheshimiwa Spika,** kutokana na umuhimu wa miundombinu katika shughuli za uzalishaji na maendeleo ya nchi kwa ujumla, Serikali itaendelea kuweka msukumo katika uboreshaji wa barabara, reli, bandari, madaraja na viwanja vya ndege. Katika mwaka 2009/10 maeneo yafuatayo yatazingatiwa:

- (i) Kutekeleza miradi inayoendelea kama vile ya barabara, umeme na maji;

- (ii) Kuimarisha mashirika mbalimbali yaliyo na matatizo ikiwa ni pamoja na TTCL, TAZARA, TRL na ATCL kwa lengo la kuongeza ufanisi; na
- (iii) Kukamilisha Sera ya Taifa ya Ushirikishwaji wa Sekta Binafsi (PPP) ili kuwezesha sekta hiyo kuchangia katika ujenzi wa miundombinu ikishirikiana na Serikali.

59. **Mheshimiwa Spika**, kuhusu huduma za elimu, Serikali itaendelea kulinda mafanikio yaliyopatikana na kuboresha maeneo yenye upungufu. Kipaumbele kitakuwa ni kuongeza walimu wa kutosha na wenye sifa katika ngazi zote; kuboresha vifaa vya kufundishia na miundombinu; kuimarisha ukaguzi wa elimu kwa ngazi zote nchi nzima; na kujenga na kuimarisha maabara ili kuwawezesha wanafunzi kusoma sayansi. Aidha, Serikali inaandaa mradi mkubwa wa kujenga nyumba za walimu nchi nzima kwa kuanzia na maeneo ya pembezoni yenye mazingira magumu ili kuondoa kero za makazi ya walimu.

60. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa afya, Serikali itaendelea kutekeleza Mpango wa Maendeleo ya Afya ya Msingi

(MMAM), kuimarisha ubora na upatikanaji wa huduma za uzazi na mtoto; kuimarisha uwezo wa rasilimali watu katika ngazi zote; kuendelea kukarabati na kujenga vituo vya afya na upatikanaji wa vifaa; kuendelea kutekeleza Mpango wa Taifa wa Kudhibiti UKIMWI; na kuendelea kuboresha Kituo cha Upasuaji Moyo katika Hospitali ya Muhimbili. Lengo la hatua hizo ni kuhakikisha kuwa Malengo ya Maendeleo ya Milenia yanafikiwa.

61. **Mheshimiwa Spika**, katika utoaji wa huduma za maji, Serikali inalenga kupanua na kukarabati miundombinu ya maji safi na umwagiliaji kwa kuboresha usimamizi wa vyanzo vya maji. Aidha, ukarabati na ujenzi wa miundombinu ya maji-taka mijini utaimarishwa kwa lengo la kutunza mazingira. Katika mwaka 2008/09 mradi mkubwa wa maji wa Ziwa Victoria–Shinyanga-Kahama uliogharimu zaidi ya shilingi bilioni 250 fedha za ndani ulikamilishwa na usambazaji wa maji katika miji na vijiji unaendelea. Serikali itaendelea kushirikiana na jamii katika kupanga na kutoa miongozo kwa wadau mbalimbali ili kuifanya sekta ya maji kuwa endelevu na ya manufaa kwa jamii kwa ujumla.

62. **Mheshimiwa Spika,** katika kutekeleza kauli mbiu ya **Kilimo Kwanza,** Serikali itatoa kipaumbele katika uanzishwaji na uendelezaji wa viwanda vya kusindika mazao ya kilimo na mifugo kwa kuhusisha sekta binafsi.

63. **Mheshimiwa Spika,** kuhusu maendeleo ya utafiti, Serikali itachukua hatua za kuimarisha vyuo na taasisi za utafiti kwa kujenga uwezo wa kitaaluma na kuongeza idadi ya watafiti, kuanzisha vitovu vya utafiti (Centres of Excellence) katika fani mbalimbali ikijumuisha kilimo, misitu, mifugo, uvuvi, maikrobiolojia, teknolojia na sayansi za jamii. Aidha, Serikali itahakikisha kuwa tafiti hizo zinafanyika kwenye maeneo yaliyopewa kipaumbele kwa kuzingatia miongozo mbalimbali ya kitaifa na kuwa matokeo yake yanatumika katika maendeleo ya viwanda, kilimo, mifugo, uvuvi, nishati, usafirishaji na ustawi wa kiuchumi na kijamii.

64. **Mheshimiwa Spika,** kutokana na maelezo niliyoyatoa hapo juu, Bajeti ya mwaka 2009/10 imezingatia mikakati ya kitaifa inayolenga kuchangia katika kuleta maisha bora kwa kila Mtanzania. Mchanganuo wa Bajeti kwa baadhi ya sekta ukijumuisha mishahara ya watumishi wa umma kwa mwaka 2009/10 ni kama ifuatavyo:

- (i) Elimu imetengewa shilingi bilioni 1,743.9 ikilinganishwa na shilingi bilioni 1,430.4 mwaka 2008/09, sawa na ongezeko la asilimia 22. Sekta hii bado inaendelea kuchukua sehemu kubwa ya Bajeti kutokana na umuhimu wake;
- (ii) Kilimo kimetengewa kiasi cha shilingi bilioni 666.9 ikilinganishwa na shilingi bilioni 513.0 mwaka 2008/09 pamoja na fedha za marejesho za EPA, sawa na ongezeko la asilimia 30. Aidha, Serikali inadhamini mikopo ya Benki kwa sekta ya kilimo kupitia vyama vya ushirika na makampuni ya watu binafsi kwa mazao mbalimbali.
- (iii) Miundombinu imetengewa jumla ya shilingi bilioni 1,096.6 ikilinganishwa na shilingi bilioni 973.3 mwaka 2008/09, sawa na ongezeko la asilimia 12.7;
- (iv) Afya imetengewa shilingi bilioni 963.0 ikilinganishwa na shilingi bilioni 910.8 mwaka 2008/09, sawa na ongezeko la asilimia 5.7;

- (v) Maji imetengewa shilingi bilioni 347.3 ikilinganishwa na shilingi bilioni 231.6 zilizotengwa mwaka 2008/09, sawa na ongezeko la asilimia 50; na
- (vi) Nishati na madini imetengewa shilingi bilioni 285.5 ikilinganishwa na shilingi bilioni 378.8 zilizotengwa mwaka 2008/09, sawa na upungufu wa asilimia 24.6. Hali hii imesababishwa na kumalizika mikataba ya kuzalisha umeme kwa makampuni ya kukodi ya Dowans, APR na Aggrekko. Hatua nyingine zinachukuliwa katika mwaka 2009/10 kutafuta mikopo kutoka mashirika ya kimataifa na nchi marafiki ili kuweza kupata rasilimali zaidi za kufanikisha miradi ya nishati nchini. Nchi na mashirika ya fedha ya kimataifa yameonesha nia ya kutusaidia zikiwemo Korea ya Kusini, Saudi Fund, BADEA, na OPEC Fund.

65. **Mheshimiwa Spika**, maeneo hayo muhimu kwa pamoja yametengewa jumla ya shilingi bilioni 5,103.2 sawa na asilimia 64 ya bajeti yote ya mwaka 2009/10.

MSUKOSUKO WA KIFEDHA NA KIUCHUMI DUNIANI

66. **Mheshimiwa Spika**, kama nilivyoeleza leo asubuhi katika hotuba yangu ya Hali ya Uchumi, dunia imekumbwa na msukosuko wa kiuchumi ambao athari zake zimejitokeza zaidi katika sekta za kilimo, madini na utalii. Serikali imechukua hatua mbalimbali za muda mfupi na wa kati katika kukabiliana na msukosuko wa kiuchumi duniani. Hatua hizo zinalenga kupunguza makali au kuhimili shinikizo la msukosuko, hususan kuwalinda wananchi walio katika hatari kubwa zaidi kimaisha; kuboresha mifumo ya dhamana; kuinusuru nchi kutokana na athari za uadimifu wa chakula duniani zilizochochewa na msukosuko pamoja na hali mbaya ya hewa; kulinda programu muhimu za kijamii; na kulinda uwekezaji hasa katika miundombinu ili kuendeleza ukuaji wa uchumi na malengo ya maendeleo ya milenia; kuanzisha utaratibu wa uangalizi na usimamiaji wa mabenzi kila siku ili kuweza kubaini matatizo yoyote yatakayojitokeza na kuchukua hatua za haraka. Mikakati mingine ni kuimarisha juhudi za kukusanya mapato ya ndani; kuendelea na kutekeleza mikakati ya kuongeza tija katika sekta ya kilimo ili kuongeza upatikanaji wa chakula na kupunguza mfumuko wa bei; na kuongeza juhudi za kutangaza vivutio vya utalii hasa utalii wa ndani.

67. **Mheshimiwa Spika**, hatua zinazopendekezwa kuchukuliwa ili kukabiliana na athari za msukosuko wa kiuchumi ni pamoja na:

- (i) Kufidia hasara waliyopata wanunuzi wa mazao msimu wa mwaka 2008/09. Mpango huu unajumuisha kufidia vyama vya ushirika na makampuni yaliyouza bidhaa za pamba na kahawa kwa hasara. Serikali italipa madeni haya moja kwa moja kwenye benki zinazohusika baada ya uhakiki;
- (ii) Kutoa udhamini wa kuahirisha mikopo ya waathirika wa msukosuko ambapo Serikali itatoa udhamini kwa mikopo iliyochukuliwa kutoka benki mbalimbali ambayo haijarejeshwa;
- (iii) Kutoa mitaji ya uendeshaji kwa riba nafuu. Katika Mpango huu, Serikali itatoa mikopo nafuu kwa mabenki (soft loans) ambayo itakopeshwa kwa wenye shughuli zilizokumbwa na msukosuko na hivyo kushindwa kuhimili viwango vya riba vya soko katika msimu ujao;
- (iv) Kuboresha mifuko ya kudhamini mikopo ikijumuisha Export Credit Guarantee Scheme (ECGS) na Small and Medium

Enterprises (SMEs) Guarantee Scheme. Hatua hii itasaidia kuongeza dhamana ya mikopo ili kuchochea uzalishaji na mauzo ya bidhaa nje pamoja na kuongeza mtaji kwenye mfuko wa dhamana kwa SMEs;

- (v) Mbali na mchango huu wa Serikali, gharama nyingine zitachangiwa na Benki Kuu ya Tanzania, Benki za Biashara zilizotoa mikopo ambayo kwa sasa ni chechefu, na Washirika wa Maendeleo;
- (vi) Kutumia fedha za mkopo kutoka Serikali ya India kununulia zana za kilimo kwa nia ya kuboresha uzalishaji na tija katika sekta ya kilimo. Fedha hizi zitapatikana kufuatia kusainiwa mkataba wa mkopo baina ya Serikali ya Tanzania na India;
- (vii) Artumas watakopeshwa fedha ili waweze kuendelea kutekeleza mradi wa kuzalisha umeme kwa mikoa ya Mtwara na Lindi ili kuongeza uhakika wa upatikanaji wa nishati kwa mikoa hiyo;

- (viii) Serikali itatafuta mikopo kutoka vyombo vya kimataifa na nchi wahisani ili kugharamia uendeshaji wa shughuli za kampuni ya reli (TRL); na
- (ix) Bandari zetu zitatenga gati maalum kwa ajili ya meli za kitalii pamoja na kuweka huduma husika na mpango utakaozifanya meli hizo zisisubiri bandarini. Hatua hii inalenga kuvutia meli za kitalii kuja nchini.

Fursa zitokanazo na msukosuko wa kifedha na kiuchumi Duniani

68. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na athari nilizoieleza hapo juu, Kamati imebainisha fursa ambazo nchi yetu inaweza kunufaika nazo kutokana na msukosuko huo. Tukizitumia vizuri fursa hizo zinaweza kutuongezea makusanyo ya mapato ya ndani kwa Serikali, kuongeza vipato vya wakulima wetu na hata akiba yetu ya fedha za nje nayo yaweza kuongezeka pia. Kwa muhtasari fursa kwa nchi yetu zitokanazo na msukosuko wa kifedha na kiuchumi duniani kwa Tanzania ni kama ifuatavyo:

- (i) Tanzania imepakana na nchi kadhaa ambazo hazina bahari (land locked countries) ambazo pia zimekumbwa na msukosuko huo. Hivyo, tukiweza kuongeza ufanisi wa bandari yetu ya Dar es Salaam hususan katika kuhudumia shehena za mizigo ya meli hizo, Pato letu litaongezeka. Ni muhimu basi kushughulikia matatizo yanayoikabili bandari ya Dar es Salaam ikiwemo TICTS;
- (ii) Inabidi kubainisha na kupima maeneo ya mashamba makubwa kwa uzalishaji wa mazao ya chakula ili yaweze kutumiwa na wawekezaji katika sekta ya kilimo ili kuongeza uzalishaji wa chakula na kukidhi mahitaji ya soko la ndani na nje;
- (iii) Uhaba wa chakula duniani unatupa fursa ya kuongeza uzalishaji wa chakula hasa katika mikoa sita ya Ruvuma, Iringa, Mbeya, Rukwa, Kigoma na Morogoro. Hivyo, Serikali itahakikisha kuwa mikoa hiyo inapewa kipaumbele katika kupatiwa pembejeo na zana za kilimo kwa wakati;
- (iv) Kutokana na msukosuko kama huo katika nchi za jirani, kuna haja ya kuongeza msukumo zaidi (aggressiveness) katika kutafuta

masoko katika nchi hizo ili kuweza kuuza mazao ya chakula na bidhaa za viwandani; na

- (v) Dirisha la kilimo katika Benki ya Rasilimali Tanzania ni fursa nyingine kwa wawekezaji wa ndani katika kilimo. TIB itakuwa na takriban shilingi bilioni 20 kwa ajili hiyo. Taratibu zitaharakishwa ili kuwezesha waombaji wa mikopo wapate mikopo kwa riba nafuu kwa ajili ya kuendeleza kilimo.

MABORESHO YA MFUMO WA KODI, ADA, TOZO NA HATUA NYINGINE ZA MAPATO

69. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na athari za msukosuko wa kiuchumi unaoendelea duniani, Serikali itachukua hatua za kuboresha ukusanyaji wa mapato. Kama nilivyoeleza hapo awali, hatua hizi zitajumuisha kupanua wigo wa kodi ikiwa ni pamoja na kurejea sheria na taratibu zinazosimamia misamaha ya kodi kwa nia ya kuipunguza na kudhibiti usimamizi wake.

70. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inapendekeza kufanyia marekebisho mfumo wa kodi, ikiwemo kurekebisha baadhi ya

viwango vya kodi na tozo nyingine zisizo za kodi chini ya sheria mbalimbali na pia taratibu za ukusanyaji na usimamizi wa mapato ya Serikali. Marekebisho hayo yanalenga kuweka mazingira mazuri zaidi ya uzalishaji hapa nchini ili kupunguza makali ya msukosuko wa uchumi duniani na kurahisisha ukusanyaji wa kodi.

71. **Mheshimiwa Spika**, mapendekezo haya pia yamezingatia misamaha ya kodi inayotolewa kwa makundi mbalimbali kama vile wawekezaji ikijumuisha sekta ya madini, asasi zisizo za serikali na mashirika ya dini. Tathmini inaonesha kwamba misamaha ya kodi imekuwa ikiongezeka kwa kasi mwaka hadi mwaka na kufikia wastani wa asilimia 30 ya mapato ya kodi au asilimia 3.5 ya Pato la Taifa katika mwaka 2007/08. Kiwango hiki ni kikubwa ikilinganishwa na viwango vya misamaha inayotolewa na nchi nyingine za Jumuiya ya Afrika Mashariki. Mathalani, katika nchi ya Kenya misamaha ya kodi inafikia asilimia 1 ya Pato la Taifa wakati Uganda ni asilimia 0.4 ya Pato la Taifa. Ongezeko la misamaha linapunguza uwezo wa Serikali kutoa huduma muhimu kama vile miundombinu ya kiuchumi na huduma za kijamii na hatimaye kupunguza kasi ya kuleta maisha bora kwa kila Mtanzania. Misamaha ya kodi pia imefungua mwanya wa ukwepaji kodi na hivyo kuvuja kwa mapato. Ili kunusuru hali hii,

Serikali inapendekeza kurejea sheria zinazotoa misamaha ya kodi na taratibu za usimamizi ili kubadilisha mwenendo wa ukuaji wa misamaha ya kodi. Maboresho yanayopendekezwa yatakuwa chini ya sheria zifuatazo:-

- (a) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani;
- (b) Sheria ya Kodi ya Mapato;
- (c) Sheria ya Ushuru wa Bidhaa;
- (d) Sheria ya Ushuru wa Mafuta ya Petroli;
- (e) Sheria ya Fedha ya Serikali za Mitaa;
- (f) Sheria ya Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki; na
- (g) Matangazo ya Serikali yanayotoa Misamaha ya Kodi.

A. Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani:-

72. **Mheshimiwa Spika**, inapendekezwa kufanya marekebisho yafuatayo katika Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148:-

- (i) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye matanki maalum ya kuhifadhi maziwa (*heat insulated milk cooling tanks*) na vipipa vya alumini (*aluminium jerry cans*) vya

kukusanya maziwa ili kuhamasisha matumizi ya vyombo hivi kwa ajili ya kukusanya na kuhifadhi maziwa na hivyo kuongeza ubora wa maziwa na kipato kwa wananchi;

- (ii) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma za kilimo za kutayarisha mashamba, kulima, kupanda na kuvuna ili kupunguza gharama za uzalishaji kwenye kilimo. Hivi sasa pembejeo za kilimo na mbolea zinasamehewa kodi hii;
- (iii) Kupanua wigo wa msamaha maalum wa Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT Special Relief) unaotolewa kwenye maduka yasiyotoza kodi ya Jeshi la Ulinzi (*Defence Forces Duty Free Shops*) ili kujumuisha majeshi yote ya ulinzi na usalama (Armed Forces). Aidha, napendekeza kuweka utaratibu maalum wa kusimamia msamaha ikiwa ni pamoja na kuandaa na kutangaza katika Gazeti la Serikali orodha ya bidhaa zitakazohusika na msamaha huo ili kuzuia matumizi mabaya ya msamaha huo kwa vyombo husika;
- (iv) Kupunguza wigo wa msamaha maalum wa Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT Special Relief*) kwa asasi na mamlaka za maji

safi na taka nchini ili msamaha huo uhusishe vifaa na huduma zitakazohusika katika ujenzi wa miundombinu ya maji safi na taka pekee. Hatua hii inalenga kuziba mwanya wa matumizi mabaya ya msamaha huo;

- (v) Kuondoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma za kukodi ndege (*air charter services*) kwani huduma hizi hutolewa kibiashara kama huduma za kukodi vyombo vingine vya usafiri ambazo kisheria hulipiwa kodi;
- (vi) Kuondoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye chai na kahawa iliyozalishwa na kusindikwa hapa nchini ili kuleta usawa na mazao mengine yaliyosindikwa ambayo hutozwa Kodi ya Ongezeko la Thamani. Hivi sasa mazao yote ambayo hayajasindikwa hayatozwi kodi hii;
- (vii) Kuondoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye mashine za elektroniki za kutunza kumbukumbu za mauzo (*electronic cash register*) kwa kuwa mashine hizi hazitumiki tena kwa kazi hiyo na badala yake Mamlaka ya Mapato Tanzania wataanzisha, kwa awamu, matumizi ya mashine

mpya za elektroniki za kutunza kumbukumbu za kodi
(*electronic tax register*);

- (viii) Kuondoa msamaha maalum wa Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT Special Relief*) kwenye mali ghafi na vifungashio kwa wazalishaji wa ndani wa madawa ya binadamu kwa kuwa wazalishaji wa ndani wa madawa tayari wanapata unafuu wa kodi kupitia Jedwali la Kwanza ambapo wanawajibika kulipa kodi na baadaye kurejeshewa. Ili kutoa muda wa kutosha kwa wazalishaji kujiandaa bila kuathiri uzalishaji, inapendekezwa hatua hii ianze kutekelezwa rasmi tarehe 1 Januari, 2010;
- (ix) Kutoza Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma za upangishaji na ukodishaji wa nyumba na majengo (leased buildings and serviced apartments) isipokuwa zile zinazotolewa na Shirika la Nyumba la Taifa na Msajili wa Majengo. Hatua hii haitahusisha upangishaji wa nyumba na makazi ya kawaida ya wananchi kwa vile mapato wanayopata wapangishaji kutoka kwenye ada ya pango hayafikii kiwango cha usajili cha Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT registration threshold*);

- (x) Kutoza Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye muda wa maongezi kwenye simu kwa kutumia bei halisi inayoonyeshwa kwenye vocha badala ya bei nafuu anayotozwa muuzaji wa jumla. Lengo ni kuhuisha mapato yatokanayo na chanzo hiki cha kodi na kuziba mwanya wa ukwepaji kodi;

- (xi) Kupunguza wigo wa msamaha maalum wa Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT Special Relief*) kwa kampuni za madini, mafuta ya petroli na gesi ili msamaha huo uhusishe shughuli za utafiti na utafutaji pekee ambao hufanywa na mwekezaji kabla ya kuanza uzalishaji;

- (xii) Kuondoa msamaha maalum wa Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT Special Relief*) kwa asasi zisizo za kiserikali (*NGOs*) na mashirika ya dini. Hatua hii itahusisha madhehebu yote ya dini ambayo ni pamoja na Waislamu, Wakristo, Wahindu, Mabohora nk. Hata hivyo, vifaa vya kiroho na ibada vitaendelea kupata msamaha wa kodi;

- (xiii) Kufuta utaratibu wa sasa wa kutambua baadhi ya vifaa kama bidhaa za mitaji kwa baadhi ya wawekezaji kwa nia ya kuvipa unafuu wa kodi (deemed capital goods). Kwa mfano, wawekezaji katika sekta ya hoteli na utalii hutumia unafuu huu kuingiza vifaa kama mashuka, glasi, vijiko, uma na visu ambavyo hutambuliwa kama bidhaa za mitaji;
- (xiv) Kupunguza kiwango cha Kodi ya Ongezeko la Thamani kutoka asimilia 20 ya mauzo hadi asilimia 18 ya mauzo ili kupunguza makali ya athari za msukosuko wa uchumi duniani. Punguzo hili linatarajiwa kujenga mazingira ya kuongeza kiwango cha ulipaji kodi kwa hiari; na
- (xv) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma za upakiaji na upakuaji mizigo kwenye meli za hapa nchini kwa mizigo iliyotoka nje ya nchi na ambayo huduma ya kupakua mizigo kutoka kwenye meli iliyoleta mizigo kutoka nje ya nchi ilishatozwa kodi hii. Hatua hii inalenga kuhamasisha wafanyabiashara kushusha mizigo katika bandari zetu nyingine za Tanga na Mtwara na hivyo kupunguza msongamano wa meli na mizigo katika bandari ya Dar es Salaam.

Hatua hizi katika Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa pamoja zitapunguza mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi 45,078 milioni.

B. Sheria ya Kodi ya Mapato:-

73. **Mheshimiwa Spika,** inapendekezwa kupunguza kiwango cha Kodi ya Mapato kutoka asilimia 30 ya faida hadi asilimia 25 kwa kampuni zinazoorodheshwa katika soko la mitaji na kuuza angalau asilimia 30 ya hisa zake kwa wananchi ili kuhamasisha kampuni kujiorodhesha katika soko la mitaji na kuongeza umiliki wa wananchi kwenye hisa za kampuni. Hatua hii inazingatia maamuzi ya Mawaziri wa Fedha wa Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki.

Hatua hii ya Kodi ya Mapato itapunguza mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi 3,992 milioni.

C. Sheria ya Ushuru wa Bidhaa:-

74. **Mheshimiwa Spika**, inapendekezwa kufanya marekebisho katika Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, Sura ya 147 kama ifuatavyo:-

- (i) Kuondoa msamaha wa Ushuru wa Bidhaa kwenye mafuta ya petroli kwa makampuni ya madini kwa kuwa Serikali inapoteza kiasi kikubwa cha mapato ya kodi kutokana na msamaha huu na hivyo kupunguza uwezo wake wa kutoa huduma. Msamaha huu hutolewa kupitia Tangazo la Serikali namba 480 la mwaka 2002;
- (ii) Kutoza Ushuru wa Bidhaa katika huduma za simu za mkononi pale vocha au muda wa maongezi unapouzwa badala ya kusubiri hadi muda wa maongezi utumike; na
- (iii) Kurekebisha kwa asilimia 7.5 viwango maalum vya Ushuru wa Bidhaa kwenye bidhaa zinazotowazwa ushuru huu, isipokuwa zile za mafuta ya petroli. Marekebisho haya yamezingatia kiasi cha wastani wa mfumuko wa bei. Viwango vya sasa na vile vinavyopendekezwa ni kama ifuatavyo:

- (a) Vinywaji baridi kutoka shilingi 54 kwa lita hadi shilingi 58 kwa lita;
 - (b) Bia inayotengenezwa na nafaka ya hapa nchini na ambayo haijaoteshwa, kutoka shilingi 194 kwa lita hadi shilingi 209 kwa lita;
 - (c) Bia nyingine zote, kutoka shilingi 329 kwa lita hadi shilingi 354 kwa lita;
 - (d) Mvinyo uliotengenezwa kwa zabibu inayozalishwa nje ya nchi kwa kiwango kinachozidi asilimia 25, kutoka shilingi 1,053 kwa lita hadi shilingi 1,132 kwa lita; na
 - (e) Vinywaji vikali, kutoka shilingi 1,561 kwa lita hadi shilingi 1,678 kwa lita.
- (iv) Kurekebisha viwango vya ushuru wa bidhaa kwenye sigara kama ifuatavyo:-

- (a) Sigara zisizo na kichungi na zinazotengenezwa kutokana na tumbaku inayozalishwa hapa nchini kwa kiwango cha angalau asilimia 75, kutoka shilingi 5,348 hadi shilingi 5,749 kwa sigara elfu moja;
- (b) Sigara zenye kichungi na zinazotengenezwa kutokana na tumbaku inayozalishwa hapa nchini kwa kiwango cha angalau asilimia 75, kutoka shilingi 12,618 hadi shilingi 13,564 kwa sigara elfu moja;
- (c) Sigara nyingine zenye sifa tofauti na (a) na (b) kutoka shilingi 22,915 hadi shilingi 24,633 kwa sigara elfu moja;
- (d) Tumbaku ambayo iko tayari kutengeneza sigara (cut filler) kutoka Shilingi 11,573 hadi shilingi 12,441 kwa kilo; na
- (e) Ushuru wa (Cigar) unabaki asilimia 30.

Hatua hizi katika Ushuru wa Bidhaa kwa pamoja zinatarajiwa kuongeza mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi 72,691 milioni

D. Sheria ya Ushuru wa Mafuta ya Petroli

75. **Mheshimiwa Spika**, inapendekezwa kuondoa msamaha wa Ushuru wa Mafuta ya Petroli kwa mafuta yanayotumiwa na kampuni za madini kwa kufuta Tangazo la Serikali namba 99 la mwaka 2005. Marekebisho haya yanahusu kampuni za madini zitakazoingia mkataba na Serikali kuanzia tarehe 1 Julai, 2009. Aidha napendekeza Serikali ianze kufanya mazungumzo na kampuni za madini ili kuondoa kipengele kinachohusu msamaha huu kwenye mikataba.

E. Sheria ya Fedha ya Serikali za Mitaa

76. **Mheshimiwa Spika**, inapendekezwa kupunguza kiwango cha ukomo cha kutoza ushuru wa mazao kutoka asilimia 5 ya bei ya kuuza mazao shambani hadi asilimia 3 ili kupunguza makali ya athari za msukosuko wa uchumi duniani kwa wakulima nchini. Hata hivyo napendekeza hatua hii ianze kutekelezwa mwaka wa fedha 2010/11 ili kutoa nafasi kwa Serikali za Mitaa kujiandaa kupata vyanzo mbadala vya mapato.

F. Sheria ya Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki

77. **Mheshimiwa Spika**, mapendekezo ya Tanzania ya kufanya marekebisho ya viwango vya Ushuru wa Pamoja wa Forodha yalijadiliwa pamoja na yale ya kutoka Kenya, Uganda na Rwanda katika kikao cha maandalizi ya Bajeti cha Mawaziri wa Fedha wa Jumuiya ya Afrika Mashariki kilichofanyika tarehe 20 Mei 2009, Nairobi Kenya. Katika kikao hicho Mawaziri wa Fedha walikubaliana kufanya marekebisho yafuatayo katika Sheria ya Jumuiya ya Afrika Mashariki:-

- (i) Kusamehe Ushuru wa Forodha kwenye matanki maalum ya kuhifadhi maziwa (*heat insulated milk cooling tanks*) kwa ajili ya sekta ya maziwa ili kuhamasisha matumizi ya vyombo hivi katika ukusanyaji na uhifadhi wa maziwa na hivyo kuongeza ubora na kipato kwa wananchi;
- (ii) Tanzania kuendelea kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 35 kwenye ngano inayotambulika chini ya HSCodes 1001.90.20 na 1001.90.90

kwa muda wa mwaka mmoja kwa vile bado uzalishaji wa ngano katika nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki haujaweza kukidhi mahitaji ya soko la ndani;

- (iii) Tanzania kuondoa Ushuru wa Forodha wa asilimia 10 unaotozwa kwenye dawa za binadamu na kutoza asilimia sifuri kama ilivyo kwa nchi nyingine Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki. Ni matumaini ya Serikali kwamba hatua hii itawawezesha wananchi kupata madawa kwa bei nafuu;
- (iv) Tanzania kuondoa Ushuru wa Forodha wa asilimia 10 unaotozwa kwenye mafuta ghafi ya kula ya mawese (*Crude Palm Oil*) na kutoza asilimia sifuri kama ilivyo kwa nchi nyingine Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki Hatua hii inalenga kuviweka viwanda vya mafuta vya hapa nchini katika nafasi nzuri ya kiushindani na vile vya nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki;
- (v) Kusamehe Ushuru wa Forodha kwenye vipuri vya viwanda, kwa kufuata utaratibu na vigezo maalum vitakavyoandaliwa na Sekretariati ya Jumuiya ya Afrika Mashariki kwa kushirikiana na

nchi wanachama kwa nia ya kupunguza gharama za uzalishaji na kuhamasisha uwekezaji katika sekta ya viwanda;

- (vi) Kusamehe Ushuru wa Forodha kwenye magari yaliyotengenezwa maalum kwa ajili ya kubeba watalii ili kuhamasisha na kukuza biashara ya utalii katika Jumuiya ya Afrika Mashariki. Sekretariati ya Jumuiya ya Afrika Mashariki imeagizwa kuandaa vigezo vitakavyotumika kutambua magari hayo;
- (vii) Kusamehe Ushuru wa Forodha kwenye mitambo, vifaa na mali ghafi vinavyoagizwa na kampuni zilizosajiliwa kwa ajili ya utafiti, utafutaji na uendelezaji wa uchimbaji wa mafuta ya petroli na gesi. Msamaha huu hautahusisha magari;
- (viii) Kusamehe Ushuru wa Forodha kwenye mali ghafi kwa ajili ya kutengeneza visodo na taulo za usafi za wanawake (*tampons and sanitary towels*) ili kuwawezesha kupata vifaa hivi vya usafi kwa bei nafuu;

- (ix) Kuondoa Ushuru wa Forodha kwenye bamba la nyuzinyuzi za asibesto (*asbestos fibres*) zinazotambulika chini ya HS Codes 6812.80.00 na 6812.99.00 ambazo hutumika katika kutengeneza brake linings kwa kuwa mali ghafi hizi hazizalishwi katika Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki;
- (x) Kuondoa Ushuru wa Forodha kwenye kamera maalum za kupiga picha za filamu zinazotambulika chini ya HS Codes 8525.80.00 ili kuhamasisha sekta ya filamu kwa nia ya kuongeza ajira na kipato kwa vijana;
- (xi) Kupunguza kiwango cha Ushuru wa Forodha kwenye nguo za mitumba kutoka asilimia 45 au senti 30 za dola kwa kilo hadi asilimia 35 au senti 20 za dola kwa kilo kwa muda wa mwaka mmoja;
- (xii) Kuongeza kiwango cha Ushuru wa Forodha kwenye maziwa ya mtindi yanayotambulika chini ya HS Codes 0403.10.00 na 0403.90.00 kutoka asilimia 25 hadi asilimia 60 ili kulinda sekta ya maziwa dhidi ya ushindani mkubwa kutoka nje ya Jumuiya;

- (xiii) Kusamehe Ushuru wa Forodha kwenye mali ghafi zinazotumiwa na viwanda vya kutengeneza karatasi. Aidha, Tanzania na Kenya zitawasilisha kwenye Sekretariati ya Jumuiya ya Afrika Mashariki orodha ya viwanda vya kutengeneza karatasi na mahitaji yao ya mali ghafi;
- (xiv) Kupunguza kiwango cha Ushuru wa Forodha kwenye magari ya mizigo ya angalau tani 5 yanayotambulika chini ya HS Code 8704.22.90 toka asilimia 25 hadi asilimia 10 na kuondoa ushuru wa forodha kwa yale ya zaidi ya tani 20 yanayotambulika chini ya HS Code 8704.23.90 kwa muda wa mwaka mmoja, wakati utafiti unafanyika kuhakiki uwezo wa Kenya kuzalisha na kutosheleza mahitaji ya magari hayo katika Jumuiya ya Afrika Mashariki. Hatua hii inalenga katika kupunguza gharama za usafirishaji na kuhamasisha uzalishaji; na

(xv) Kuondoa kodi kwenye nyuzi za kufuma vitambaa zisizo za pamba ili kupunguza gharama kwa wazalishaji ambao hutumia nyuzi hizi kwa ajili ya kuchanganya na nyuzi za pamba.

Hatua hizi katika Ushuru wa Forodha kwa pamoja zitapunguza mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi 23,622 milioni.

G. Misamaha ya Kodi kupitia Matangazo ya Serikali (GNs)

78. **Mheshimiwa Spika,** inapendekezwa kufuta Matangazo ya Serikali 405 yanayotoa misamaha ya kodi kwa kampuni binafsi; asasi zisizo za kiserikali; taasisi za kidini; mashirika ya kimataifa na miradi ya Serikali iliyokwishakamilika ili kuziba mwanya wa kuvujisha mapato ya Serikali. Mengi ya matangazo haya yalitolewa katika kipindi cha mwaka 1964 na 2005 yamebainika kuwa na upungufu ikiwemo kutokuwa na ukomo wa muda wa kutumika au kiasi kinachosamehewa kodi; na kutobainisha wazi kodi zinazosamehewa. Hata hivyo ikitokea tangazo lililofutwa bado linahitajika, mhusika atashauriwa kuomba upya kwa kuzingatia taratibu zilizowekwa.

H. Marekebisho ya Ada na Tozo Mbalimbali za Wizara, Mikoa na Idara zinazojitegemea

79. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho ya viwango vya ada na tozo mbalimbali zinazotozwa na Wizara, Mikoa na Idara Zinazojitegemea ili kuvihuisha kulingana na hali halisi ya ukuaji wa uchumi. Aidha, ili kuinusuru sekta ya utalii katika kipindi hiki cha msukosuko wa uchumi duniani, inapendekezwa kupunguza viwango vya ada ya VISA na kuwa na kiwango kimoja cha dola hamsini.

I. Marekebisho madogo madogo katika baadhi ya Sheria za Kodi

80. **Mheshimiwa Spika**, inapendekezwa kufanya marekebisho mengine madogo madogo yasiyo ya kisera katika Sheria mbalimbali za kodi ili ziwe sanjari na azma ya kurahisisha utekelezaji wake.

J. Tarehe ya Kuanza Kutekeleza Hatua Mpya za Kodi:-

81. **Mheshimiwa Spika**, hatua hizi za kodi zinazopendekezwa zitaanza kutekelezwa tarehe 1 Julai, 2009, isipokuwa pale ilipoelezwa vinginevyo.

MFUMO WA BAJETI KWA MWAKA 2009/10

82. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2009/10, Serikali imepanga kupata jumla ya shilingi milioni 9,513,685 (trilioni 9.5). Kati ya kiasi hicho, mapato ya ndani ni Shilingi milioni 5,096,016 (trilioni 5.1) na mapato kutoka kwa wahisani ni shilingi milioni 3,181,948 (trilioni 3.2). Aidha, Serikali inategemea kupata shilingi bilioni 15 ikiwa ni salio kutokana na uuzaji wa hisa zake asilimia 21 katika benki ya NMB. Serikali imepanga kukopa kiasi cha shilingi milioni 1,082,669 (trilioni 1.1) kutoka soko la ndani kwa ajili ya kugharamia bajeti ya Serikali pamoja na kulipia hatifungani zitakazopevuka.

83. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2009/10, matumizi ya Serikali yatakuwa shilingi milioni 9,513,685 (trilioni 9.5). Matumizi ya kawaida yatakuwa shilingi milioni 6,688.254 (trilioni 6.7). Matumizi

ya maendeleo yatakuwa shilingi milioni 2,825,431 (trilioni 2.8). Katika matumizi ya maendeleo, kiasi cha shilingi milioni 1,857,403 (trilioni 1.9) zitatokana na fedha za wahisani kupitia miradi pamoja na mifuko ya kisekta. Kiasi kilichobaki cha shilingi milioni 968,028 zitatokana na mikopo ya ndani pamoja na sehemu ya mchango wa wahisani kupitia misaada ya kibajeti.

84. **Mheshimiwa Spika**, kwa muhtasari, sura ya bajeti inakuwa kama inavyoonekana katika jedwali lifuatalo.

SURA YA BAJETI 2009/10

		Shilingi Milioni	
	Mapato		
A.	Mapato ya Ndani		5,096,016
	(i) Mapato ya Kodi (TRA)	4,855,935	
	(ii) Mapato yasiyo ya Kodi	240,081	
B.	Mapato ya Halmashauri		138,052
C.	Mikopo na Misaada ya Nje		3,181,948
	(i) Misaada na Mikopo ya Kibajeti	1,193,909	
	(ii) Misaada na Mikopo ya Miradi	1,073,170	
	(iii) Misaada na Mikopo ya Kisekta	572,927	
	(iv) MDRI/MCA(T)	341,942	
D.	Mikopo ya Ndani		1,082,669
E.	Mapato ya Ubinafishaji (salio la mauzo ya hisa NMB)		15,000
	JUMLA YA MAPATO YOTE		9,513,685
	Matumizi		
F.	Matumizi ya Kawaida		6,688,254
	(i) Deni la Taifa	1,523,024	
	(ii) Wizara	3,476,243	
	(iii) Mikoa	123,013	
	(iv) Halmashauri	1,565,974	
G.	Matumizi ya Maendeleo		2,825,431
	JUMLA YA MATUMIZI YOTE		9,513,685

HITIMISHO

85. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na msukosuko wa kifedha na kiuchumi duniani napenda kulihakikishia Bunge lako Tukufu pamoja

na wananchi kwa ujumla kwamba Bajeti ya mwaka 2009/10 itatekelezeka kama ilivyopangwa. Kwa kuzingatia mikakati tuliyojiwekea, tutahakikisha kwamba msukumo unawekwa kwenye **kilimo kwanza**, na kusisitiza matumizi ya fedha za umma katika maeneo yenye kuleta tija. Kama nilivyoeleza hapo awali athari za msukosuko wa kifedha na kiuchumi zilizojitokeza zinatarajiwa kupunguza kiwango cha ukuaji wa uchumi kwa mwaka 2009, hivyo ni lazima juhudi za makusudi zichukuliwe kukabiliana na athari hizo. Dira ya Maendeleo ya Taifa ya 2025, inalenga uchumi kukua kwa zaidi ya asilimia nane ili kupunguza umaskini na kuwa nchi yenye uchumi wa kiwango cha kati cha mapato na maisha bora. Kwa hiyo, unahitajika umakini zaidi katika matumizi ya rasilimali tulizonazo ili kuweza kuleta mabadiliko ya kiuchumi na kijamii kwa haraka zaidi. Hivyo, kila mmoja wetu anapaswa kushiriki kikamilifu katika shughuli halali za uzalishaji mali kwa nafasi yake. Aidha, Serikali itaendelea kufuatilia kwa karibu viashiria muhimu vya uchumi ili kuhakikisha kwamba athari zozote zitakazojitokeza zinatafutiwa mbinu za kuzikabili kabla hazijasababisha madhara zaidi.

86. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja.

Jedwali Na 1: Mwenendo wa Makusanyo ya Mapato ya Serikali: 2004/05 - 2009/10

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2008/09	2009/10
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	Bajeti
Jumla ya Mapato	1,773,573.4	2,124,843.7	2,739,022.4	3,634,580.6	4,781,595.0	4,301,858.4	5,096,016.1
A. Mapato yanayotokana na Kodi	1,615,284.9	1,946,432.6	2,529,439.4	3,359,249.8	4,497,070.0	4,052,062.1	4,855,934.9
1. Ushuru wa Forodha	103,570.0	190,855.8	242,831.8	289,275.6	376,343.0	358,267.0	448,174.4
2. Ushuru wa Bidhaa	237,950.7	261,550.3	520,078.1	660,888.2	908,022.0	798,998.4	993,790.7
3. Kodi ya Ongezeko la Thamani	681,036.1	803,024.6	831,627.9	1,042,489.7	1,268,003.5	1,204,380.2	1,400,189.1
4. Kodi ya Mapato	446,828.0	554,048.0	716,320.5	983,804.3	1,366,390.8	1,267,124.9	1,498,712.6
5. Kodi Nyingine	145,900.1	136,954.0	218,581.1	382,792.0	578,310.7	423,291.6	515,068.1
B. Mapato yasiyotokana na Kodi	158,288.5	178,411.1	209,583.0	275,330.8	284,525.0	249,796.3	240,081.2
1. Gawio la Mashirika	15,587.1	13,232.2	10,567.5	58,253.5	19,799.0	19,082.0	25,597.0
2. Wizara Nyingine na Mkoa	106,025.3	124,642.2	131,080.1	172,797.3	128,702.1	170,195.4	12,777.5
3. Mapato Mengine yasiyo ya Kodi	36,676.1	40,536.7	67,935.4	44,280.0	83,023.9	7,518.9	201,706.7
4. Marejesho ya Fedha za EPA					53,000	53,000	

Chanzo: Wizara ya Fedha na Uchumi

Jedwali 2a: Mfumo wa Bajeti 2004/05 - 2009/10

	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2008/09	Sh Milioni
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	2009/10
							Bajeti
I. Mapato Yote	3,364,730	4,131,946	4,504,371	5,269,042	7,271,130	7,265,316	9,513,685
Mapato ya Ndani /1	1,773,709	2,124,844	2,739,022	3,634,581	4,781,595	4,301,858	5,096,016
Mapato ya Halmashauri	0	0	0	0	0	0	138,052
Misaada na Mikopo ya Bajeti	429,676	588,702	746,783	990,452	812,113	1,066,384	1,193,909
Misaada na Mikopo ya Miradi	708,906	747,514	675,030	844,970	1,063,808	1,084,625	1,073,170
Mikopo ya Kisekta (Basket Loans)	162,939	82,302	47,331	200,628	212,656	208,144	290,076
Misaada ya Kisekta (Basket Grants)	159,166	217,450	111,560	197,953	206,126	189,820	282,849
Msamaha wa Madeni (HIPC relief)	72,309	76,389	0	0	0	0	0
MDRI (IMF)	0	0	119,002	114,200	66,322	51,660	130,635
MCA (T) USA	0	0	0	0	68,511	68,511	211,308
Mikopo Isiyo ya Benki	47,648	219,241	212,475	-19,795	0	0	576,476
Mikopo ya Benki	97,307	129,645	25,533	-316,755	0	249,313	506,193
Marekebisho	-86,929	-87,450	-172,364	-377,192	0	0	0
Mapato kutokana na Ubinafishaji	0	33,309	0	0	60,000	45,000	15,000
II. Matumizi Yote	3,364,730	4,131,946	4,504,371	5,269,042	7,271,130	7,265,316	9,513,685
Matumizi ya Kawaida	2,124,580	2,788,580	3,167,160	3,458,070	4,779,650	4,779,650	6,688,254
CFS	409,411	572,500	469,654	583,799	681,911	681,911	1,523,024
Kulipa Madeni	250,375	345,579	245,253	324,880	361,386	358,365	1,059,238
Malipo ya Riba	174,763	218,862	215,563	264,833	282,359	285,153	407,826
Malipo ya Mikopo	140,937	126,717	29,690	60,047	79,027	73,212	651,412
Malipo Mengine	159,036	226,921	224,400	258,919	320,525	323,546	463,786
Matumizi ya Kawaida (Bila CFS)	1,715,169	2,216,080	2,697,506	2,874,272	4,097,739	4,097,739	5,165,230
o/w Malipo ya Mishahara	550,554	656,789	976,094	1,134,709	1,570,324	1,596,214	1,766,388
Matumizi Maalum	0	0	0	0	0	0	339,391
Fedha ya Halmashauri	0	0	0	0	0	0	138,052
Matumizi Mengine	1,164,615	1,559,291	1,721,412	1,739,563	2,527,415	2,501,526	2,921,398
Matumizi ya Maendeleo	1,240,150	1,343,366	1,337,211	1,810,972	2,491,480	2,485,666	2,825,431
Fedha za Ndani	239,651	296,100	503,291	567,421	940,380	934,566	968,028
Fedha za Nje	1,000,499	1,047,266	833,920	1,243,551	1,551,100	1,551,100	1,857,403
Pato la Taifa	14,968,443	16,953,281	19,444,836	22,819,484	26,704,390	27,061,899	31,108,881

1/ Bajeti ya 2008/09 inajumuisha marejesho ya fedha za EPA

Chanzo: Wizara ya Fedha na Uchumi

Jedwali 2b: Mfumo wa Bajeti 2004/05 - 2009/10
Asilimia ya Pato la Taifa

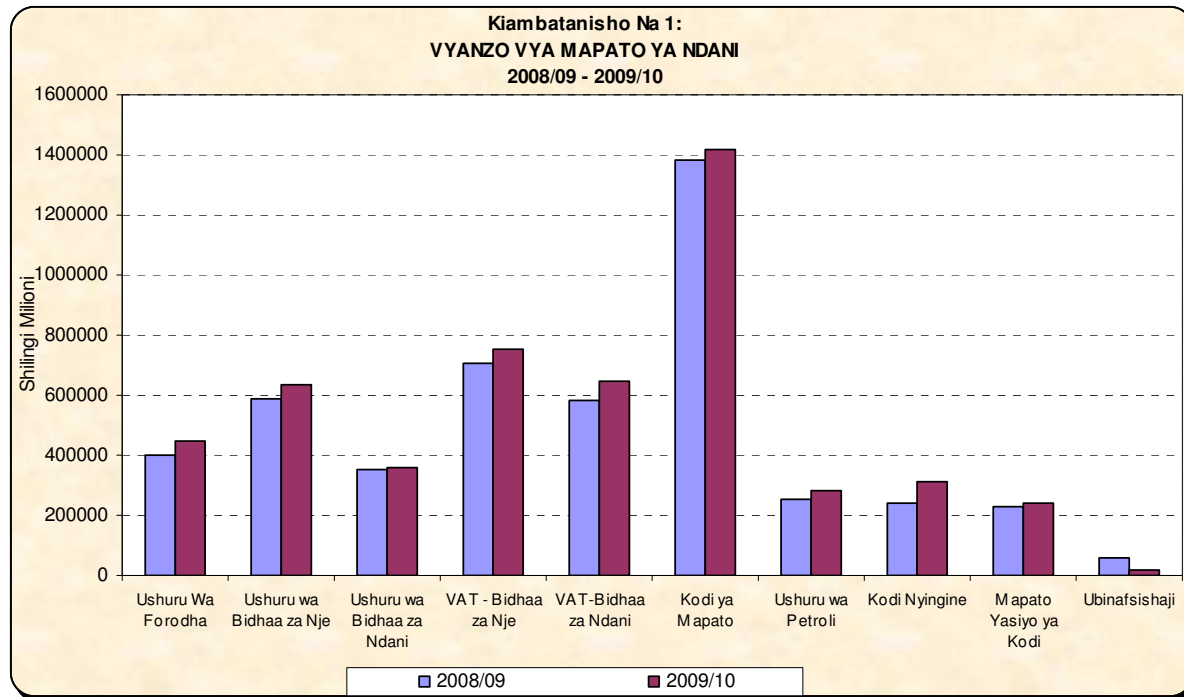
	2004/05 Halisi	2005/06 Halisi	2006/07 Halisi	2007/08 Bajeti	2008/09 Bajeti	2008/09 Matarajio	2009/10 Bajeti
I. Mapato Yote	22.5%	24.4%	23.2%	23.1%	27.2%	26.8%	30.6%
Mapato ya Ndani	11.8%	12.5%	14.1%	15.9%	17.9%	15.9%	16.4%
Misaada na Mikopo ya Bajeti	2.9%	3.5%	3.8%	4.3%	3.0%	3.9%	3.8%
Misaada na Mikopo ya Miradi	4.7%	4.4%	3.5%	3.7%	4.0%	4.0%	3.4%
Mikopo ya Kisekta (Basket Loans)	1.1%	0.5%	0.2%	0.9%	0.8%	0.8%	0.9%
Misaada ya Kisekta (Basket Grants)	1.1%	1.3%	0.6%	0.9%	0.8%	0.7%	0.9%
Msamaha wa Madeni (HIPC relief)	0.5%	0.5%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
MDRI (IMF)	0.0%	0.0%	0.6%	0.5%	0.2%	0.2%	0.4%
MCA (T) USA	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.3%	0.3%	0.7%
Mikopo Isiyo ya Benki	0.3%	1.3%	1.1%	-0.1%	0.0%	0.0%	1.9%
Mikopo ya Benki	0.7%	0.8%	0.1%	-1.4%	0.0%	0.9%	1.6%
Marekebisho	-0.6%	-0.5%	-0.9%	-1.7%	0.0%	0.0%	0.0%
Mapato kutokana na Ubinafishaji	0.0%	0.2%	0.0%	0.0%	0.2%	0.2%	0.0%
II. Matumizi Yote	22.5%	24.4%	23.2%	23.1%	27.2%	26.8%	30.6%
Matumizi ya Kawaida	14.2%	16.4%	16.3%	15.2%	17.9%	17.7%	21.5%
CFS	2.7%	3.4%	2.4%	2.6%	2.6%	2.5%	4.9%
Kulipa Madeni	1.7%	2.0%	1.3%	1.4%	1.4%	1.3%	3.4%
Malipo ya Riba	1.2%	1.3%	1.1%	1.2%	1.1%	1.1%	1.3%
Malipo ya Mikopo	0.9%	0.7%	0.2%	0.3%	0.3%	0.3%	2.1%
Malipo Mengine	1.1%	1.3%	1.2%	1.1%	1.2%	1.2%	1.5%
Matumizi ya Kawaida (Bila CFS)	11.5%	13.1%	13.9%	12.6%	15.3%	15.1%	16.6%
o/w Malipo ya Mishahara	3.7%	3.9%	5.0%	5.0%	5.9%	5.9%	5.7%
Matumizi Mengine	7.8%	9.2%	8.9%	7.6%	9.5%	9.2%	9.4%
Matumizi Maalum	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	1.1%
Matumizi ya Maendeleo	8.3%	7.9%	6.9%	7.9%	9.3%	9.2%	9.1%
Fedha za Ndani	1.6%	1.7%	2.6%	2.5%	3.5%	3.5%	3.1%
Fedha za Nje	6.7%	6.2%	4.3%	5.4%	5.8%	5.7%	6.0%

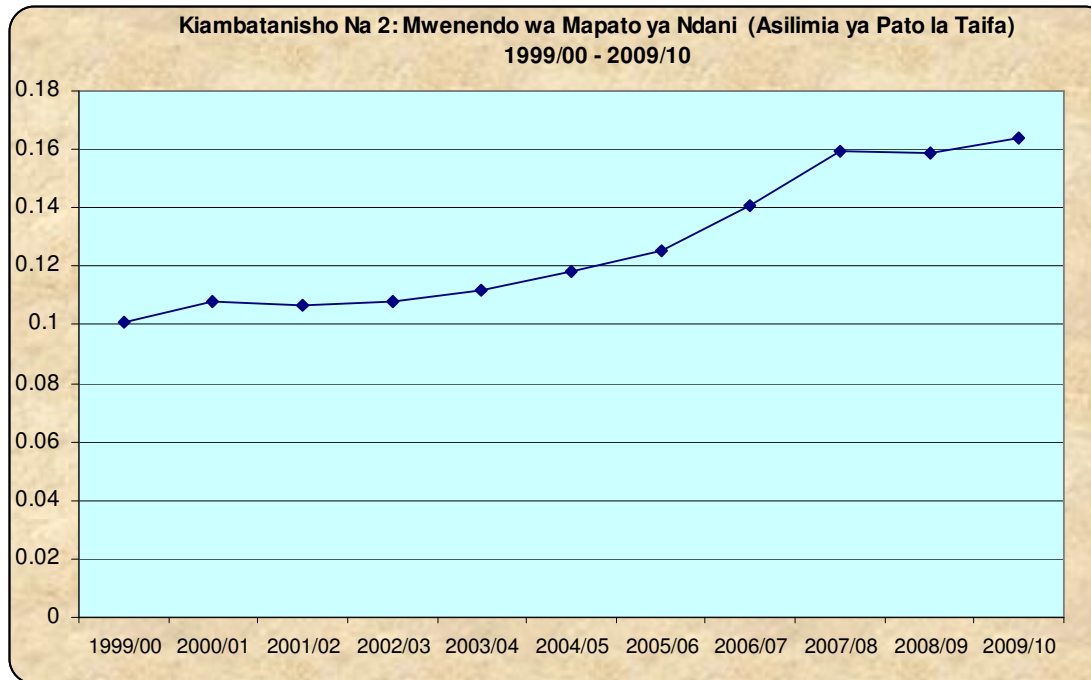
Chanzo: Wizara ya Fedha na Uchumi

Jedwali Na. 3: Mikopo ya Nje na Ndani (Shilingi Milioni)

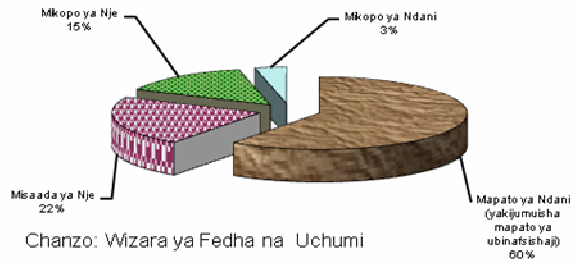
	Bajeti 2008/09	Halisi Jul -Machi, 2009	Bajeti 2009/10
Jumla	1,870,856.0	1,983,242.0	2,173,670.0
Mikopo ya Ndani	882,551.0	392,712.0	1,082,669.0
Dhamana za Serikali za Muda mfupi	426,584.0	219,733.1	202,500.0
Hati Fungani za Serikali	455,967.0	172,978.9	880,169.0
Mikopo ya Nje	988,305.0	1,590,530.0	1,091,001.0
Miradi ya Maendeleo	720,097.0	649,880.0	722,537.0
Bajeti	268,208.0	940,650.0	368,464.0
Jumla ya Malipo ya Madeni	658,785.9	646,840.7	1,059,238.2
Madeni ya Ndani	582,086.9	634,142.8	952,386.3
Deni Halisi	334,327.9	489,749.9	597,476.3
Riba	247,759.0	144,393.0	354,910.0
Madeni ya Nje	76,699.0	12,697.9	106,851.9
Deni Halisi	42,099.0	3,349.2	53,935.7
Riba	34,600.0	9,348.7	52,916.2

Chanzo: Wizara ya Fedha na Uchumi

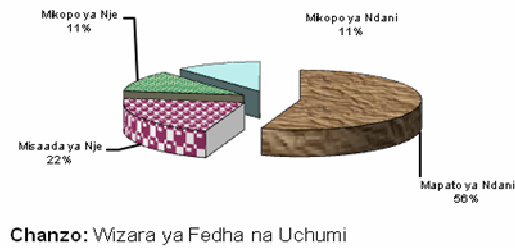

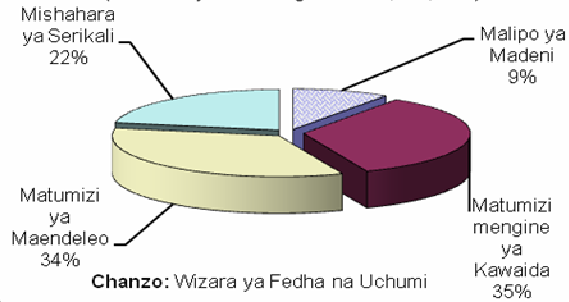
Kiamabatanisho Na. 3a:
Vyanzo vya Fedha za Bajeti 2008/09
 (Mapato yote Shilingi milioni 7,265,316)

Kiamabatanisho Na. 3b:
Vyanzo vya Fedha za Bajeti 2009/10
 (Mapato yote Shilingi Milioni 9,513,685)

Kiamabatanisho Na. 4a:
Matumizi ya Serikali, 2008/09
 (Matumizi yote: Shilingi Milioni 7,265,316)

Kiamabatanisho Na. 4b:
Matumizi ya Serikali 2009/10
 (Matumizi yote: Shilingi milioni 9,513,685)

